

NEDERLAND-AUSTRALIË > 400 JAAR

BOEMERANG

**1616: DIRK HARTOG
GAAT VOOR ANKER
IN WEST-AUSTRALIË**

**MEER DAN 300.000
AUSTRALIËRS MET
HOLLANDSE ROOTS**

**SNOEIHARD RACEN
IN DE OUTBACK**

**AUSTRALISCHE KUST
BEZAAID MET
NEDERLANDSE NAMEN**

**EERSTE LIEFDE VAN
FLOORTJE DESSING: AUSTRALIË**

**PETER FITZSIMONS
VERBLUFT DOOR HET DRAMA
VAN DE BATAVIA**

Het West-Australische eiland waar Dirk Hartog aan land kwam is naar hem vernoemd

*Julie Bishop,
Australische minister
van Buitenlandse Zaken
Bert Koenders,
Nederlandse minister
van Buitenlandse Zaken*

NEDERLAND EN AUSTRALIË

VERBONDEN DOOR GESCHIEDENIS, WAARDEN EN ONDERNEMERSCHAP

2016 is een bijzonder jaar voor Nederland en Australië. Het is dit jaar vierhonderd jaar geleden dat de Nederlandse zeevaarder Dirk Hartog met zijn schip de Eendracht landde op een eiland voor de westkust van Australië. Voordat hij verder noordwaarts trok, bevestigde hij met een hamer een – nu fameuze – tinnen schotel aan een paal.

Dirk Hartog was een van de eerste Europeanen die voet aan wal zette in Australië. Maar binnen dertig jaar wisten Nederlandse zeevaarders, zoals Abel Tasman, bijna tweederde van het hele nieuwe continent in kaart te brengen. Deze vroege handels- en ontdekkingsreizen markeren het begin van een band tussen 's werelds oudste nog levende beschaving, die van de Aboriginal Australiërs, en Europese koopvaardijlieden.

Onze gedeelde geschiedenis heeft een diepere betekenis doordat deze berust op een lange traditie van gemeenschappelijke normen en kernwaarden. Nederland was op het Europese continent pionier voor wat betreft democratie en liberalisme. Dezelfde

beginselen inspireerden en vormden de jonge Australische natie aan het begin van de twintigste eeuw.

Beide naties zijn ook vandaag voorvechters van democratie, vrijheid en de rechtsstaat. Of we nu schouder aan schouder staan gedurende militaire operaties of dat we gerechtigheid nastreven voor de nabestaanden van vlucht MH17, wij zijn altijd bereid om gezamenlijk op te komen voor datgene waar we in geloven.

Honderdduizenden Australiërs zijn van Nederlandse afkomst. De onderlinge commerciële banden hebben bijgedragen aan de opbouw van beide landen. Tegenwoordig

wordt onze relatie vooral gekenmerkt door Nederlandse expertise in logistiek, tuinbouw en waterbeheer en door de vooraanstaande positie van Australië op het gebied van onderwijs, toerisme en mijnbouw.

Hoewel Australië en Nederland dit jaar vieren dat een Nederlander Australië letterlijk op de kaart heeft gezet, zijn het onze gedeelde waarden en gezamenlijke belangen die onze relatie waarborgen. Dirk Hartogs tinnen schotel mag dan vandaag de dag een kwetsbaar object zijn, maar de vriendschap tussen Australië en Nederland was nog nooit zo sterk.

Inhoud

- 6**   **Down Under duiken naar het verleden**
Voorwerpen uit Hollandse scheepwrakken
- 10**   **Beter dan Shakespeare**
De dramatische geschiedenis van de Batavia werd
Peter FitzSimons' magnum opus
- 12**   **Meer dan 300.000 Australiërs
met Hollandse roots**
Hoe de migratie naar Australië een vlucht nam
- 16**   **Podiumbeesten**
Optreden aan de andere kant van de wereld
- 18**   **Cobra ontmoet Aboriginal kunst**
Hoe een kunstbeweging uit Europa de afgelegen woestijngebieden van Australië bereikte
- 22**   **De omweg van Dirk Hartog**
Nieuwe vaarroute, nieuw continent
- 26**   **Weeskinderen van de VOC**
Zijn zij de nazaten van VOC-schipbreukelingen?
Geert Snoeijer en Nonja Peters zochten hen op
- 33**   **Column: Erfgoed gezien door alle ogen**
Welke waarde heeft het Dirk Hartogeiland en voor wie?
- 34**   **Dwars door de outback**
Ruim 3000 kilometer racen op niets dan zonne-energie
- 36**   **Van bakkie troost naar cold drip**
Australiërs drinken koffie op stand

38

Avonturiers toen en nu

Floortje Dessing en Abel Tasman in de greep van het continent Down Under

42

Wat doen we met de vijgenboom?

Bij de inrichting van Perth speelt ook de spirituele waarde van plekken en objecten

46

Bij wie hoor ik?

Migratiedeskundige verhuisde zelf op vijfjarige leeftijd

48

Gevoelige relatie: Indonesië

Film zette de verhouding Nederland-Australië op scherp

51

Column: De try line als altaar

Rugby als gedeelde passie

52

Australië op de kaart

De Australische westkust is bezaaid met Nederlandse namen. Hoe komen ze daar?

56

Toegewijd aan muze Justitia

Samen strijden voor internationaal recht

58

Militaire klik

Lou en Kate delen meer dan een militaire achtergrond

62

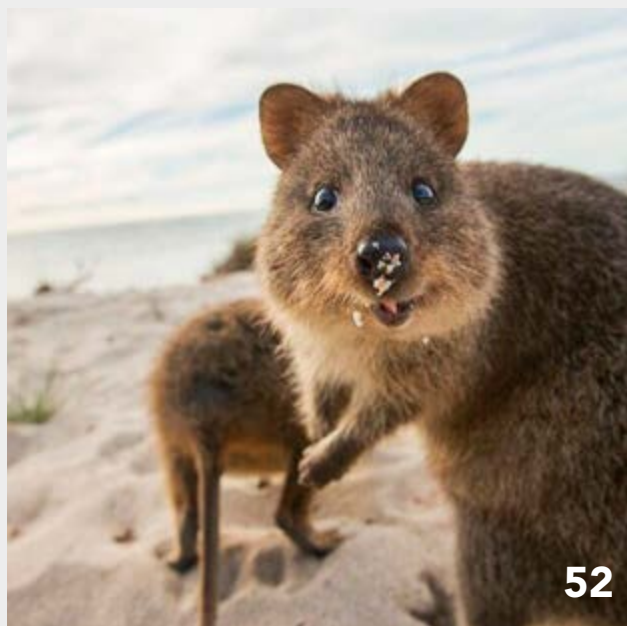
Niet zeuren maar poetsen

Zaken doen met humor en handelsgeest

64

Hier & daar

Vleugjes Holland en Australië aan de andere kant

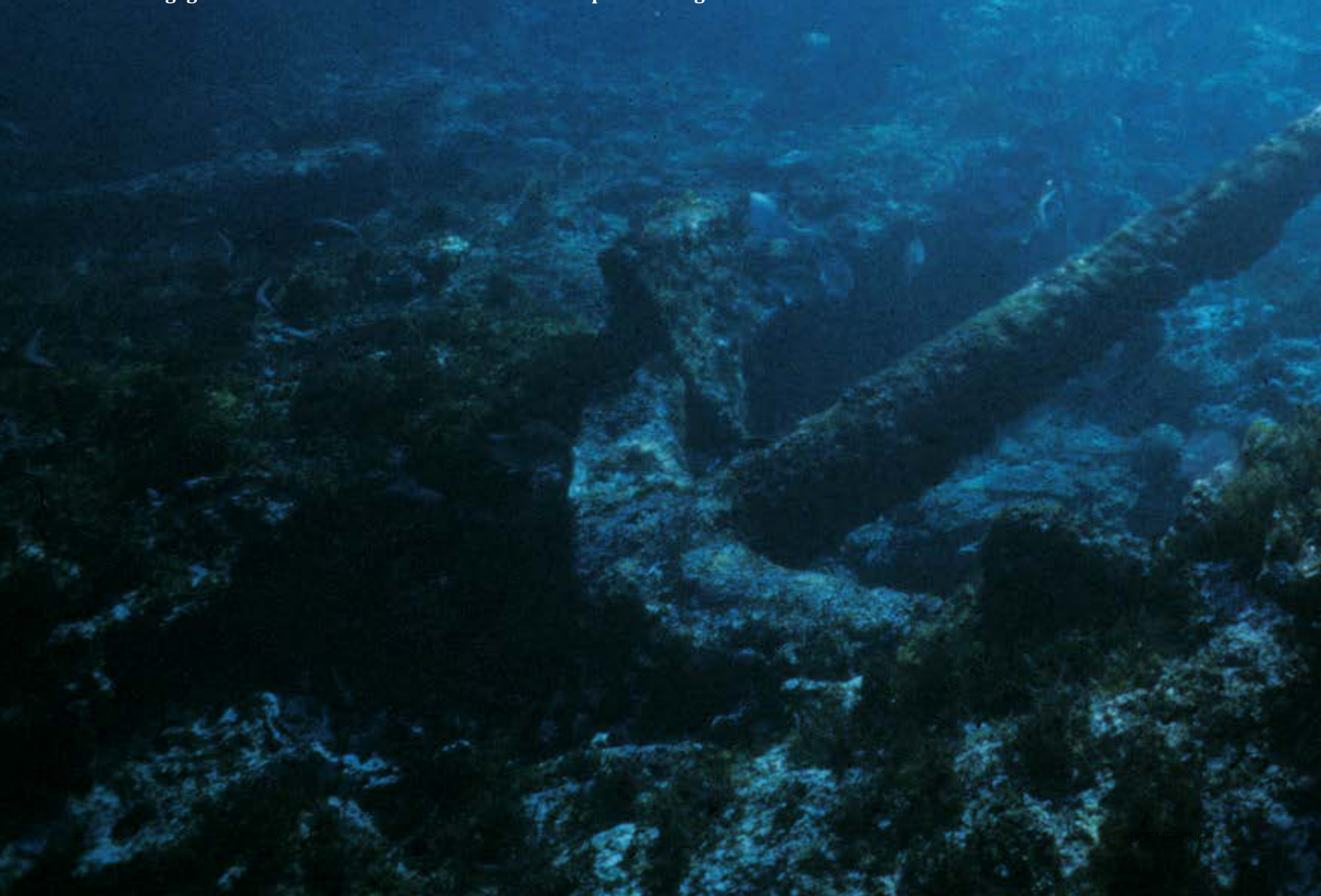

DOWN UNDER DUIKEN NAAR HET VERLEDEN

door Martijn Manders / Linn Borghuis

Dirk Hartog, de eerste Europeaan die West-Australië aandeed, koos in 1616 voor een nieuwe route naar Batavia. Die route ging aanzienlijk sneller en veel risico's werden vermeden, zoals aanvallen van piraten langs de Afrikaanse kust en het oplopen van tropische ziekten en scheurbuik. Vanaf Kaap de Goede Hoop voeren schepen voortaan oostwaarts om tussen de 35ste en 40ste breedtegraad naar het noorden af te buigen. Maar wanneer moest nu precies het roer om? Het was een grote gok: er waren geen nauwkeurige kaarten en geen herkenningpunten.

Niet zelden kwam een schip op de onbekende westkust van Australië terecht vol verraderlijke riffen en platte eilandjes die 's nachts onzichtbaar waren. Vier schepen van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) zijn hier vergaan: de Batavia (1629), de Vergulde Draeck (1656), de Zuytdorp (1711) en de Zeewyk (1727). Het levert ons nu spannende verhalen en tastbare bewijzen uit het verleden op, maar de tragedie moet groot zijn geweest. Archeologisch onderzoek op de wrakresten heeft ons nieuwe inzichten gegeven in het leven aan boord en hoe de schepen waren gebouwd.

Anker van het wrak van de Batavia

OORLOGSTUIG

Uit het wrak van de Batavia (1629): verschillende soorten kogels, een kruitschep en een **kardoesdoos** om de zak met kruit voor een kanonschot in te vervoeren. VOC-schepen waren flink bewapend, omdat de route naar Indië vol gevaren was. Bovendien gebruikte de VOC geweld tegen handelsconcurrenten.

TIJDVERDRIJF

Allerlei vooral persoonlijke spullen uit het wrak van de Batavia (1629). Het grote object is een inktpot. Het **vingerhoedje** werd gebruikt voor de reparatie van kleding. Gespen voor kleding en schoenen, mesheften, een schaar, een kleiaarden pijp en twee grote vishaken. Al deze objecten geven een kijk in het tijdverdrijf aan boord van een schip tijdens de lange overtocht.

KNOPEN PER UUR

Astrolabium uit het wrak van de Batavia (1629). Dit instrument werd gebruikt om de **breedtegraad** te berekenen met behulp van de horizon en de hemellichamen. Maar om echt te weten waar men was moest ook de **lengtegraad** worden vastgesteld. Dat was op zee eigenlijk onmogelijk. Klokken met slingers werken niet op schommelende schepen, dus snelheid en tijd werden met log (een plankje aan een touw met knopen) en zandloper bepaald. De snelheid van schepen werd dan ook **in knopen** uitgedrukt.

ROKERTJES

Kleiaarden pijpen zijn op wrakken van de VOC aangetroffen. Deze komen uit de Vergulde Draeck (1656). Ze waren vaak per 144 verpakt in tonnetjes of manden. De pijpen hebben kleine kelken wat wijst op een vroege datering. **Tabak** was toen immers nog **schaars**. De stelen waren heel lang en werden **continu afgebroken** om de smaak en de doorgang van de rook te bevorderen. Wanneer de pijpjes te kort waren geworden werden ze weggegooid.

SANTÉ

Uit het wrak van de Zeewyk (1727): een gave **baardmankruik**, let op het hoofd met de baard op de hals, uit het Duitse Rijnland. Zeer bijzonder is de complete **uiefles**, zo genoemd vanwege de vorm, waarin wijn werd vervoerd voor hoge gasten aan boord. De **handgeslepen wijnglazen** zijn waarschijnlijk al tijdens de ramp gebroken. Deze glazen werden niet door de matrozen gebruikt, maar door hogeren in rang en door rijke opvarenden die meereisden naar Batavia om zich daar te vestigen.

LUXE GOEDEREN

Op het wrak van de Vergulde Draeck (1656) zijn **olifant-slagtanden** gevonden. Deze vertellen ons meer over de uitgebreide handel van de VOC, niet alleen tussen Indië en Nederland, maar juist ook tussen de verschillende VOC-handelssposten zelf: de **inter-Aziatische handel**. De slagtanden werden als handelswaar vervoerd van Kaap de Goede Hoop naar Indië. Hetzelfde gold voor ivoor uit Sri Lanka en India.

De getoonde objecten maken deel uit van de collectie Australian Netherlands Committee on Old Dutch Shipwrecks (ANCODS) te zien in het Western Australian Museum in Fremantle en Geraldton.

BETER DAN SHAKESPEARE

door Saskia Legein

Replica van de Batavia

Peter FitzSimons was verbluft toen hij zich verdiepte in de geschiedenis van de Batavia.

Het verhaal over liefde, haat, goed, kwaad, seks, moord en overwinning werd zijn magnum opus.

Wanneer hoorde u voor het eerst over de Batavia en waarom moest er een boek over komen?

'In 1999 werd een replica van de Batavia tentoongesteld in de haven van Sydney. Ik was aan het lunchen met mijn uitgever en hij zei: "Waarom schrijf je niet over dit schip?" Ik ben naar de bibliotheek van de *Sydney Morning Herald* gegaan, waar ik op dat moment journalist was om me te verdiepen in het verhaal. Het maakte meteen enorme indruk op me. Eenmaal thuis schreef ik er obsessief achter elkaar zo'n 50.000 woorden over. Maar toen stopte ik. Ik besepte dat dit mijn beste boek ooit zou zijn, maar dat ik eerst een betere schrijver moest worden. Dus parkeerde ik het verhaal en schreef een aantal andere boeken, ongeveer één per jaar. Tien jaar later voelde ik dat de

tijd was gekomen om het verhaal van de Batavia te vertellen. Binnen achttien maanden was het boek af.'

Was dit verhaal in Australië al bekend?

'In West-Australië zeggen ze: "Vertel het aan niemand ten oosten van Kalgoorlie [een stad in het midden van het land, red.]". Het verhaal over de Batavia is onbekend aan de oostkust van Australië. Toen ik jong was, leerde ik op school dat Kapitein Cook als eerste Europeaan Australië had ontdekt. Voor mij was het dan ook een openbaring toen ik in de archieven in Den Haag een kaart uit ongeveer 1635 onder ogen kreeg waarop de westkust van Australië gedetailleerd was ingetekend. Ongelooflijk, de Nederlanders hadden het continent ruim 150 jaar voordat James Cook in het oosten van Australië aan land ging al op de kaart gezet!'

Peter FitzSimons

Hoe ontcijferde u de Nederlandse archieven in Den Haag en Amsterdam?

'Ik begreep niets van de geschreven bronnen, maar een hoop Nederlandse academici waren zo vriendelijk om mij te helpen met dit verhaal. Ik wilde het als een roman schrijven, dus paste ik de dialogen aan naar wat volgens hen in die periode dagelijks taalgebruik was. Vijf assistenten hielpen me met het verzamelen van de feiten. Ik reisde ook zelf naar Den Haag om onderzoek te doen. Wat was ik onder de indruk toen ze mij het originele logboek van de Batavia toonden en mij het in alle rust lieten bestuderen. Ik zei tegen de door-gewinterde archivaris: "Bedankt dat u me vertrouwt met dit logboek. Ik besef dat het een kostbare bron is." Hij draaide zich om en zei: "Jongen, we hebben heel veel schipbreuken gehad." Ik begrijp zijn reactie – de Nederlanders hebben een rijke geschiedenis van ontdekkingsreizen. Maar als je het mij vraagt, hadden er minstens vier bewakers in die kamer naast mij moeten staan van wie twee bewapend!'

U heeft wel eens gezegd dat het drama van de Batavia het belangrijkste verhaal in de Australische geschiedenis is, vermoedelijk zelfs in de wereldgeschiedenis. Waarom?

'Ik spreek vaak tijdens bijeenkomsten voor bevoorrechte mensen. "Kijk ons hier eens zitten," begin ik mijn speech, "met goede wijnen, volop eten, vergezeld door onze vrouwen en beveiligers om ons een comfortabel gevoel te geven. We zijn allemaal erg beschaafd. Maar stel nou dat we op een klein eiland zouden zitten, zonder eten of drinkwater, en dat een aantal beulen je vrouw en je vijf kinderen hadden vermoord? Je weet dat ze jou ook zullen doden, tenzij je ze jouw oudste dochter geeft. Wat zouden wij in zo'n situatie doen? Hoe beschaafd zouden we dan nog zijn?" Als je boeken zoals Charles Dickens' *Great Expectations* leest, raken de vele ontberingen je. Maar toch knaagt het altijd ergens dat het niet waargebeurd is. Dit verhaal is wél echt gebeurd. Als je boven de Houtman Abrolhos eilanden vliegt, zie je de afdruk van het wrak van de Batavia nog steeds in het koraal. Het is net een litteken op de aarde dat maar niet weggespoeld raakt. Dit is niet zomaar een schipbreuk geweest; het is een tijdloos verhaal dat tot de mensheid spreekt. Het gaat over liefde, haat, goed, kwaad, seks, moord, overwinning, verlossing en geschiedenis.'

Beter dan Shakespeare?

'Precies, het is beter dan Shakespeare! Ik vind dat er een film over moet worden gemaakt. Dan stel ik me altijd voor dat Lucretia Jans, de schoonheid van het verhaal die door de muitende Jeronimus Cornelisz werd gespaard om aan zijn seksuele behoeften te voldoen, als oud vrouwtje van 85 stillietjes levend in Amsterdam, besluit dit wonderlijke verhaal te vertellen. Cate Blanchett zou een fantastische Lucretia zijn.'

Het persoonlijk ondertekende journaal van Francisco Pelsaert

Cover van het boek *Batavia*, verkoopprijs 24,95 euro

Bestsellerauteur Peter FitzSimons schreef het boek *Batavia* (2012) over het zwaarbeladen handelsschip van de Verenigde Oost-Indische Compagnie dat op 4 juni 1629 op de klippen liep nabij de Houtman Abrolhos eilanden, zo'n 70 kilometer van de huidige stad Geraldton. De meeste opvarenden – ongeveer 250 mannen, vrouwen en kinderen – roeiden naar een aantal kleine onbewoonde eilanden. Terwijl bevelhebber Francisco Pelsaert richting Java vertrok om hulp te halen, realiseerde onderkoopman Jeronimus Cornelisz, die eerder al tot muiterij had aangezet, zich dat hem een straf boven het hoofd zou hangen als Pelsaert terugkeerde. Onder het mom van onvoldoende voorraden voor allen om te overleven, ronselde hij in het geheim veertig scheepslieden en stelde hen voor om zichzelf en een paar van de knapste vrouwen te redden en de rest gewetenloos te doden.

Hoewel de Batavia al in 1629 verging, werd het wrak pas in 1963 door vissers en duikers gevonden. Tussen 1972 en 1976 voerde de Australian Department of Maritime Archaeology een reeks opgravingen onder water uit. De gevonden voorwerpen, waaronder het voorstevan van het schip, zijn nu te zien in het Western Australian Museum in Fremantle en Geraldton.

Meer dan

300.000

Australiërs

met Hollandse

roots

*Familie Verdonck uit Valkenswaard
(18 personen) vertrekt op 11 maart
1955 met de boot naar Australië*

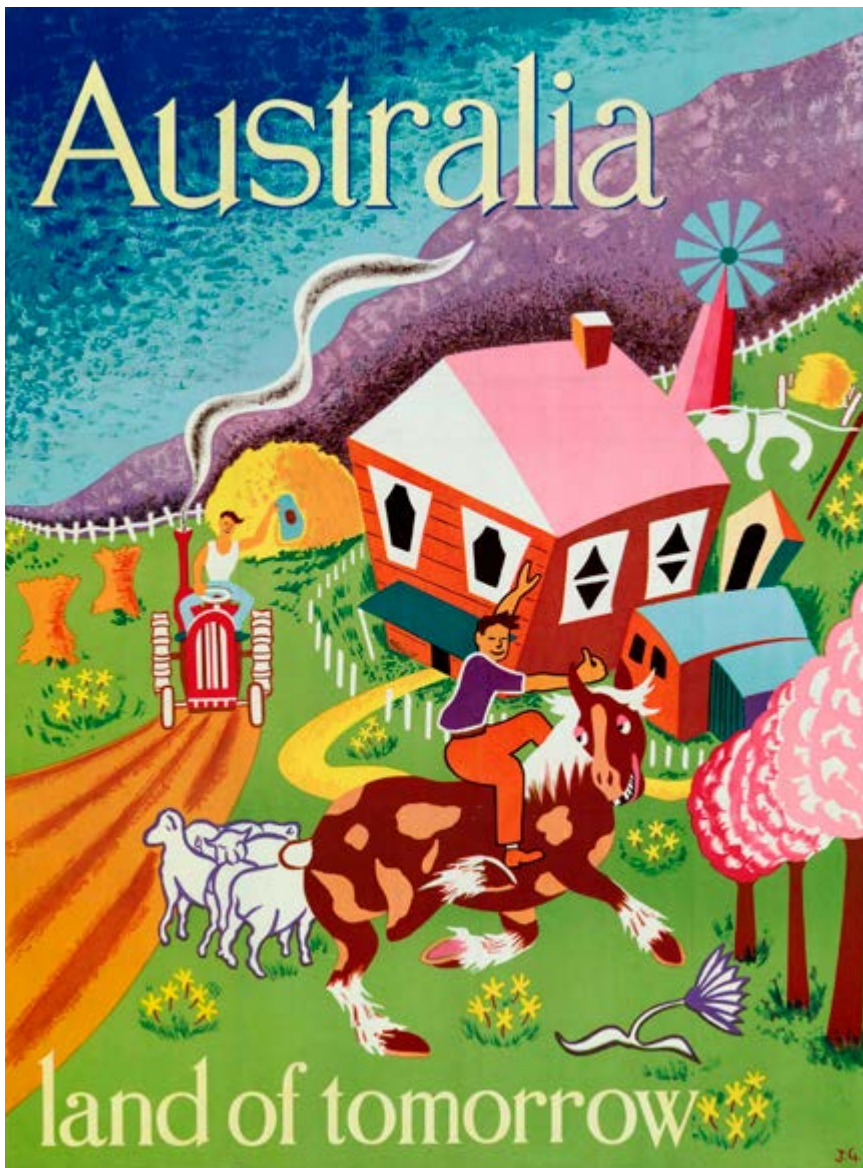

De meesten zijn nog nooit in Nederland geweest, maar Down Under kom je ze regelmatig tegen: Australiërs met Hollandse wortels. Dankzij de Australische en Nederlandse migratiepolitiek na de Tweede Wereldoorlog zijn ze aan de andere kant van de wereld beland.

door Frank Buchner / Nonja Peters

Promotieposter in
ontvangstkamers
en eetzaal van
migrantencentra

Nieuwjaar 1950

Op de Nederlandse radio verkondigt minister-president Willem Drees: 'Een deel van ons volk moet het aandurven zoals in vroeger eeuwen zijn toekomst te zoeken in grotere gebieden dan in het eigen land.' Het is de tijd van de wederopbouw van Nederland na de Tweede Wereldoorlog. De economie is nog aan het opkrabbelen. Nederland ademt soberheid en herstel, maar ook optimisme en vernieuwing.

Pijlers van het economische beleid worden het scheppen van werkgelegenheid en het verstevigen van de internationale concurrentiepositie van Nederland waarin de overheid het heft stevig in handen neemt. Het sterke overheidsingrijpen komt ook terug in de landbouwpolitiek. Met de hongervinter van 1944 tot 1945 nog vers in het geheugen ontvouwt minister Sicco Mansholt plannen voor grootscheepse ruilverkavelingen. Onder het motto 'nooit meer honger' gaat half Nederland op de schop. Kleine stukken landbouwgrond worden

samengevoegd om de voedselproductie te vergroten. Een ingreep waardoor vele kleine boerenbedrijven verdwijnen.

Nieuwe toekomst, ver van huis

Vlak na de oorlog nam de bevolking rap toe door een babyboom en terugkerende Nederlanders uit Nederlands-Indië. Woningen waren nauwelijks gebouwd in de oorlogsjaren en veel bestaande huizen waren zwaar beschadigd. Daarnaast dreigde door de schaalvergroting in de landbouw een tekort aan arbeids-

*Doordat Nederlandse
migranten goed in de
Australische gemeenschap
opgaan, krijgen ze al snel de
naam onzichtbaar te zijn*

plaatsen in de agrarische sector. Redenen genoeg voor de Nederlandse regering om grootschalige emigratie, vooral onder boeren, te stimuleren. Naar landen ver weg, zoals Canada, Zuid-Afrika, de Verenigde Staten, Nieuw-Zeeland en Australië.

In 1939 sloten de Australische overheid en de Stichting Landverhuizing Nederland al een overeenkomst. Maar voordat een stroom van Nederlandse emigranten op gang kan komen breekt de Tweede Wereldoorlog uit. Na de oorlog is de Australische behoefte aan arbeidskrachten onverminderd groot. Net als Nederland moet Australië moderniseren om zich verder te ontwikkelen, maar daarvoor zijn meer mensen nodig. In 1951 wordt hiervoor de Netherlands Australian Migration Agreement gesloten. Naast landbouwers kunnen nu ook geschoolde en ongeschoolde arbeidskrachten uit andere beroepsgroepen onder gunstige voorwaarden naar Australië emigreren.

Tijdens voorlichtingsavonden, in boeken, films en pamfletten wordt reclame gemaakt voor Australië waar de economie groeit en de banen voor het oprapen liggen. Veel Nederlandse emigranten blijven eigenlijk liever iets dichterbij huis. Maar de Verenigde Staten hanteert een quotum: rond de drieduizend Nederlanders per jaar is het maximum. Zo komt de emigratie naar Australië toch op gang. Absoluut hoogtepunt is het jaar 1952. Dan gaan maar liefst zestien duizend Nederlanders een nieuwe toekomst op het zuidelijk halfrond tegemoet.

Bridging the Distance

Jarenlang hadden Kyra Lomas (24, restauratie-architect) en Rochelle van den Berg (26, orthopedagoog) alleen een vaag besef van elkaars bestaan. In hun beroepskeuze lijken ze totaal niet op elkaar. Maar hun gezamenlijke passie voor koken lijken ze te hebben geërfd van hun overgrootmoeder Maria Catharina Van Zanten–Op Den Buijs. Zij werkte als kokkin in een klooster in Brabant. Haar zoon, de opa van Kyra, emigreerde in 1959 naar Australië. Meer over verre verwantschappen op: www.bridgingthedistance.com.au

Kyra (links) en Rochelle tijdens Koninginnedag in Nederland

De ideale immigrant

Net als de Nederlandse overheid voert de Australische regering een bewuste migratiepolitiek en selecteert zij handmatig haar nieuwkomers. Tot eind jaren zestig is de regel dat van het totaal aantal migranten meer dan 51 procent blank moet zijn. Ook spelen gezondheid, opleiding, werkervaring, leeftijd en andere factoren een rol in de selectieprocedure. De Nederlanders die door de selectie heen komen worden gezien als ideale migranten. Zoals Alec Downer, de Australische minister voor Immigratie, in 1959 zegt: 'Holland is one of the few countries in Europe with people to export of a type that can quickly merge with the Australian community.'

Het Australische beleid van selectie en snelle integratie wordt door de Nederlandse overheid ondersteund. Het is namelijk niet de bedoeling dat de Nederlandse emigranten terugkeren. Ook de emigranten zelf lijken gedreven om zich zo snel en zo goed mogelijk aan te passen aan de Australische maatschappij. Hoewel veel Nederlanders bij hun vertrek nauwelijks Engels spreken, leren ze dit in Australië zo snel mogelijk. In veel Nederlandse migrantengezinnen wordt alleen binnenshuis nog

Nederlands gesproken. Van de tweede generatie spreekt zelfs 90 procent ook thuis alleen nog maar Engels. En voor de derde generatie is Nederland vaak niet alleen letterlijk, maar ook figuurlijk ver weg.

Tussen twee werelden

Doordat Nederlandse migranten zo goed in de Australische gemeenschap opgaan, krijgen ze al snel de naam onzichtbaar te zijn. Ze nemen het Engels snel over, trouwen vaak met niet-Nederlanders en verspreiden zich over het continent. Toch voelt een deel van de eerste generatie Nederlanders zich in Australië minder thuis dan het lijkt. Buiten de deur lijken ze volledig aangepast aan het nieuwe thuisland, maar binnenshuis houden ze vast aan de eigen taal en cultuur. Uiteindelijk keert zelfs een derde van de Nederlanders na enkele jaren weer terug. De Australische overheid past vanaf de jaren zeventig haar immigratiebeleid aan, van eenzijdige nadruk op assimilatie naar meer oog voor de behoeften van de immigrant. De ervaringen van de latere Nederlandse migranten zijn dan ook wezenlijk anders.

Podiumbeesten

Ook in Australië deinen overvolle zalen mee met de Nederlandse wereldster André Rieu. Ondertussen wordt de Australische zangeres Mirusia, die veel met Rieu werkt, in Nederland steeds populairder.

door Mariëlle Hageman

Dansvoorstelling Rule of Thirds door dansers van Chunky Move

'Australische artiesten verrijken Nederland op cultureel gebied en de Nederlanders Australië,' vindt de Australische dirigent en alt-violist Simon Murphy. Zelf kwam Murphy in 1996 voor een studie naar Nederland en is nu dirigent van het gerenommeerde Haagse barokorkest New Dutch Academy. Het orkest opende onder zijn leiding afgelopen januari het Dirk Hartogjaar tijdens het Sydney Festival. Steeds vaker zetten Australische artiesten de stap naar Nederland. Nazaten van Nederlandse immigranten maken al decennialang furore als artiest in Australië. Muzikant Beeb Birtles (Gerard Bertelkamp) van de Little River Band bijvoorbeeld, en toneel-speelster en comédienne Queenie van de Zandt of actrice Inge Hornstra, bekend van de populaire tv-serie *McLeod's Daughters*. Omgekeerd vinden de laatste jaren artiesten uit Nederland regelmatig een podium aan de andere kant van de wereld. Het immense Australië en het kleine Nederland: de uitersten lijken elkaar ook op cultureel gebied aan te trekken.

Smeltkroes van stijlen

Wat maakt het culturele leven in Nederland aantrekkelijk voor een Australiër? Volgens de Australische componist Kate Moore is het de grote diversiteit van de Nederlandse samenleving. Die maakt innovatie mogelijk. Moore: 'Hier komen en gaan mensen uit de hele wereld, en er zijn veel platformen voor discussie en vernieuwende ideeën. Dat maakt het een levendige en interessante plek.' Moore

heeft Nederlandse familie en kwam in Den Haag studeren omdat ze zag dat er boeiende dingen gebeurden in de Nederlandse muziekwereld. Haar werken worden tegenwoordig over de hele wereld uitgevoerd.

Ook Australiër Remi Wörtmeyer danst sinds 2010 bij het Nationale Ballet in Amsterdam, inmiddels als eerste solist. Dat het bekend staat als een van de beste gezelschappen ter wereld, komt volgens Wörtmeyer omdat 'Nederland een klein land is in het hart van Europa, afhankelijk van internationaal talent.' Gevolg: een smeltkroes van

Hier komen en gaan mensen uit de hele wereld, er is ruimte voor discussies en vernieuwende ideeën

stijlen en capaciteiten. Dat leidt tot vernieuwende co-creaties, bewijst Wörtmeyers partner Malcolm Rock, eveneens Australiër. Hij is de oprichter van het nieuwe Nederlandse gezelschap ODD Continent. ODD staat voor opera, dans, drama; drie disciplines die samenkomen in ambitieuze producties. De eerste voorstelling *Homebody*, waarvoor Wörtheimer de choreografie maakte, trok overal in Nederland volle zalen.

Bums on seats

De Nederlandse cellist Teije Hylkema, die sinds 2012 in Australië woont, mist soms dat vernieuwende van Nederland. Hylkema is solo-cellist bij het Australian Opera and Ballet Orchestra in het iconische Sydney Opera House. De programmering is er wat aan de conservatieve kant. Hylkema: 'In Nederland zijn veel gezelschappen afhankelijk van overheidssubsidie. Hier wordt van kunstinstituten verwacht dat ze geld uit de markt halen. Er moeten dus bums on seats en dat lukt niet als je te experimenteel programmeert.' De voorstellingen zijn wél altijd uitverkocht en het publiek is enthousiast.

De kunstsector in Nederland kan nog wel wat leren van het commerciële denken in Australië

Met zo'n 250 concerten per jaar is het hard werken voor de cellist, maar de omstandigheden zijn er voor musici beter dan in Nederland en de salarissen hoger. Al met al verkiest Hylkema het Australische sponsormodel boven afhankelijkheid van overheidsgeld: 'Ik ben in Nederland mijn baan kwijtgeraakt doordat de regering besloot de Radio Kamer Filharmonie op te heffen.'

Ook de Nederlandse danseres en choreografe Anouk van Dijk merkt op dat de kunstsector in Nederland nog wel wat kan leren van het commerciële denken in Australië. Van Dijk is sinds 2012 artistiek leider en algemeen directeur van het moderne dansgezelschap Chunky Move in Melbourne. Australië is voor haar een bron van inspiratie. Alleen spelen de afstanden haar weleens parten. De grote steden liggen minstens duizend kilometer van elkaar en dat maakt uitwisseling met collega-kunstenaars soms lastig.

Timide versus luidkeels

In de stroom van creatieve uitwisseling zijn het vooral musici en dansers die de overstap maken van Nederland naar Australië en andersom. Logisch, vindt zangeres Mirusia Louwerse: 'Muziek overstijgt de taalbarrière.' Mirusia is misschien wel de bekendste Australische artiest in Nederland. De sopraan uit Brisbane, dochter van Nederlandse ouders, brak in 2007 door toen ze een contract kreeg om op te treden met de ook in Australië immens populaire violist en orkestleider André Rieu. Intussen heeft ze wereldwijd veel succes met haar solo-optredens. Tijdens concerttours in Nederland en Australië ziet ze duidelijke verschillen in het publiek. Zo zullen Nederlanders niet zo gauw ver reizen om naar een concert te gaan – een half uur maximaal – terwijl mensen in Australië urenlang onderweg zijn. Ook het applaus verschilt. 'Het Australische publiek is wat meer timide', vindt Mirusia. 'Nederlanders laten makkelijker luidkeels hun waardering blijken na een lied.' Maar de essentie is hetzelfde: 'Iedere avond creëren het publiek en ik een herinnering, een muzikale avond die we samen hebben doorgebracht, en dat werkt aan beide kanten.'

Cobra ontmoet Aboriginal kunst

Wist u dat Cobrakunstenaren als Karel Appel en Corneille indirect invloed hadden op de Aboriginal kunst? Hoe een kunstbeweging uit Kopenhagen, Brussel en Amsterdam de afgelegen woestijngebieden van Australië bereikte.

door Georges Petitjean

Cobra was een vernieuwende kunststroming die tegelijk in de steden Kopenhagen (Co), Brussel (Br) en Amsterdam (A) plaatsvond tussen 1948 en 1951. De Cobrakunstenaren, onder wie Karel Appel, Constant, Corneille en Asger Jorn, keerden de westerse cultuur de rug toe. Zij verzetten zich tegen academische regels en wilden kunst maken die spontaan voortkwam uit de fantasie. Naast kindertekeningen en creatieve uitingen van verstandelijk beperkten lieten zij zich graag inspireren door zogenaamde primitieve kunstuitingen. 'Een schilderij is niet een bouwsel van kleuren en lijnen maar een dier, een nacht, een schreeuw, een mens of dat alles samen', zo verwoordde Constant het Cobragevoel.

De lokroep van Cobra

De gedachte van verzet en bevrijding, zo kenmerkend voor Cobra, sprak ook andere kunstenaars aan. Soms pas vele jaren later en ver verwijderd van Europa. Een voorbeeld hiervan is het kunstenaarscollectief Roar dat in de jaren tachtig in de Australische stad Melbourne ontstond. Letterlijk betekent roar 'schreeuw', een teken van verzet. Net als de Cobrakunstenaren zetten de leden van Roar zich af tegen de gevestigde orde, in hun geval het conservatisme in de Australische maatschappij. Roarleden Wayne Eager, David Larwill en Peter Ferguson reisden in 1981 naar Europa waar zij vele musea, tentoonstellingen en galeries bezochten. De lokroep van Cobra was de overtuiging dat kunst een middel kon zijn voor spontane uitdrukking zonder bemoeienis van het intellect. Na terugkeer in eigen land integreerden Roarkunstenaren Cobra-invloeden op verschillende manieren. Zo herinneren het kleurgebruik en sommige mythische wezens van David Larwill aan het werk van Cobrakunstenaar Asger Jorn.

Nieuwe horiznten

Tegelijkertijd kreeg de Roarbeweging meer oog voor Aboriginal kunst. Voor Cobra waren de eigen volkskunst en de culturen rondom Europa een bron van inspiratie. Voor Roarleden was het vanzelfsprekend dat ze zich lieten inspireren door Aboriginal kunst uit de afgelegen gebieden van Australië. Roarkunstenaren stelden hun ateliers open voor tentoonstellingen van eigentijdse Aboriginal kunst. Zij reisden vaak naar Centraal-Australië waar ze Aboriginal gemeenschappen en kunstenaars bezochten. Sommigen bleven daar voor onbepaalde tijd. Deze contacten tussen Aboriginal kunstenaars en leden van de Roarbeweging bleven niet zonder gevolgen voor de kunst. Zo verwijst David Larwill in zijn schil-

**'Een schilderij is niet
een bouwsel van kleuren
en lijnen maar een dier,
een nacht, een schreeuw,
een mens of dat alles samen'**

derij *Catching up with old Mick and Ronnie (visiting the Papunya Tula Shop)* uit 1997 direct naar de schilderkunst uit Centraal-Australië. Nageschilderde voorstellingen van schilderijen van de beroemde Aboriginal kunstenaars Ronnie Tjampitjinpa en Mick Namarari Tjapaltjarri zweven in een landschap dat is bevolkt door vreemde en kleurrijke wezens. Andere kenmerken uit de Aboriginal kunst waar Roarkunstenaren mee experimenteerden zijn het gebruik van

Bezoekers van het Museum voor hedendaagse Aboriginal kunst

Catching up with old Mick and Ronnie (visiting the Papunya Tula Shop) (1997), David Larwill. Acrylverf op doek

acrylverf en het vogelvluchtperspectief in de landschapschilderkunst.

Kunst als leermiddel

Ook voor Aboriginal kunstenaars opende de belangstelling vanuit de Roarbeweging nieuwe perspectieven. Traditioneel wordt Aboriginal kunst gemaakt om eeuwenoude kennis en sociale systemen op de volgende generatie over te dragen. Het onderwerp is vaak het land en de daaraan verbonden ontstaansmythen. Traditionele kunstvormen zoals lichaamsbeschildering en grondschilderijen worden gemaakt voor ceremoniële doeleinden. Om te zorgen dat de traditionele kennis zo nauwkeurig mogelijk wordt overgedragen is in Aboriginal kunst weinig ruimte voor individuele creativiteit en vernieuwing. Maar dat verandert. Verhalen die vroeger alleen werden vastgelegd voor de eigen gemeenschap zijn nu te zien door een breed publiek. De strikte voor-

schriften die Aboriginal kunstenaars van oudsher bonden hebben plaats gemaakt voor eigen interpretaties van thema's en verhalen. De toegenomen vrijheid en spontaniteit in de hedendaagse Aboriginal kunst zijn directe gevolgen van invloeden van Cobra en Roar.

Los van traditie?

Roarkunstenaars Wayne Eager en Marina Strocchi adviseerden en begeleidden Aboriginal kunstenaars en traden op als hun vertegenwoordigers in de kunstmarkt. Via Roarleden kwamen Aboriginal kunstenaars ook in aanraking met andere materialen, technieken en benaderingen van kunst.

De invloed van Cobra en Roar is vooral te zien bij vrouwelijke Aboriginal kunstenaars. In hun werken combineren ze authentieke motieven met een uitgebreid kleurenpalet en figuratieve elementen. Net als in de traditionele werken is kennis van het land terug

Ogen, Blauw, Rood (1948),
Karel Appel.
Gouache op papier

te zien in hun schilderijen, maar de interpretatie van deze kennis is intiemer en minder heldhaftig dan bij mannelijke schilders. Mannelijke kunstenaars blijven vaak ook dichter bij de traditionele motieven die in grondschilderijen en lichaamsbeschildering worden gebruikt. Zij schilderen ook met gecontroleerde penseelstreken en een beperkt aantal kleuren. De vrouwelijke schilders zijn vrijer in het gebruik van kleur, verf en visuele tekentaal.

In de Aboriginal samenleving is kunst, als onderdeel van het ceremoniële, het rituele en het religieuze nog steeds gebonden aan strikte regels. Maar de lossere interpretatie van die regels is de grote verdienste geweest van de door Cobra geïnspireerde Roarkunstenaars.

Zonder titel (1988), Wayne Eager. Olieverf op masoniet

Uniek in Europa

Het AAMU Museum voor hedendaagse Aboriginal kunst in Utrecht is het enige museum in Europa dat geheel is gewijd aan Australische Aboriginal kunst. Hart van de AAMU museumcollectie vormen de kunstwerken die in de jaren negentig werden verzameld. Ook heeft AAMU een aantal belangrijke Nederlandse collecties Aboriginal kunst in langdurige bruikleen. Dat zijn collecties van het Groninger Museum, het Universiteitsmuseum Gerardus van der Leeuw (Groningen), het voormalig Nijmeegs Volkenkundig Museum en het Wereldmuseum Rotterdam. AAMU, Oudegracht 176, Utrecht. Open: di-vr: 10-17u, za-zo: 11-17u.

DE OMWEG VAN DIRK HARTOG

De Nederlandse VOC-schipper Dirk Hartog en zijn bemanning stuiten in oktober 1616 als eerste Europeanen op de westkust van Australië. Er gingen al langer geruchten over een mysterieus Zuidland of Terra Australis, maar met Dirk Hartog begon de geschreven geschiedenis van Australië pas echt.

door Mariëlle Hageman

In 1615 trad Dirk Hartog in dienst van de handelsonderneming Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC). De VOC was opgericht in 1602 en had een monopolie verworven op de handel van de Nederlandse Republiek met Azië, waar de Compagnie in korte tijd een uitgebreid netwerk van handelsposten had opgezet. Dirk Hartog was 35 toen hij schipper werd op de Eendracht, een groot en modern schip dat eerder dat jaar van stapel was gelopen. Op 23 januari 1616 vertrok de Eendracht in een vloot van zes schepen vanaf Texel richting Bantam op Java, met ruim tweehonderd man aan boord, en tien kisten met geld om in Azië specerijen en andere kostbare producten in te slaan.

Westenwind

Bij Afrika raakte de Eendracht in een storm de andere vijf schepen kwijt. Dirk Hartog bereikte op 5 augustus Kaap de Goede Hoop en bleef daar drie weken. Hij besloot toen van daaruit een pas ontdekte, snellere route naar Java te nemen. Gewoonlijk voeren VOC-schepen vanaf Kaap de Goede Hoop eerst naar het noorden, langs Madagaskar en Mauritius, en dan richting het oosten naar Java. Maar in 1611 had schipper Hendrik Brouwer een nieuwe route gevonden. Hij was vanaf de Kaap direct naar het oosten gevaren en had zo handig gebruik gemaakt van de sterke westenwind die tussen de 35ste en 40ste breedtegraad waaide. Vervolgens had hij koers gezet naar het noorden, naar Straat Soenda aan de westkant van Java. De reis ging zo veel sneller en bespaarde de bemanning maanden van hitte, ontberingen en scheurbuik. In augustus 1616 verplichtte de VOC alle

schepen de route van Brouwer te nemen. Dirk Hartog, die toen al onderweg was, wist dat niet en besloot op eigen houtje de nieuwe route te nemen. Hij voer zo'n zeventuizend kilometer naar het oosten. Op volle zee kon hij echter lastig bepalen waar hij zich precies bevond. De breedtegraad was weliswaar nauwkeurig te meten, maar er bestond nog geen methode om lengtegraden goed te berekenen. De Eendracht keerde niet op tijd naar het noorden en kwam een stuk oostelijker terecht dan de bedoeling was.

Land van de Eendracht

Na twee maanden op zee doemde een aantal eilanden op voor de Eendracht, met daarachter de kust van een uitgestrekt land: Australië. Op 25 oktober 1616 ging het schip voor anker bij het meest westelijke eiland. Dirk Hartog en zijn bemanning verkenden het gebied. Het eiland was onbewoond en de natuur was ruig met steile rotswanden, zandduinen en struiken. De bemanning van de Eendracht had er weinig te zoeken en besloot twee dagen later verder te varen. Maar voordat ze vertrokken, liet Hartog in een rotsspleet bovenop een klif een paal plaatsen met daarop een platgeslagen tinnen schotel. Met een scherpe naald was daarin gekrast dat de Eendracht er op 25 oktober 1616 was aangekomen en 27 oktober weer was weggevoerd richting Bantam. De namen van schipper Dirk Hartog – 'Dirck Hatichs van Amsterdam' –, opperkoopman Gillis Miebaïs uit Luik, onderkoopman Jan Steijns en eerste stuurman Pieter Dookes stonden op het bord. Hartog was de eerste die een blijk van zijn aanwezigheid achterliet, de inscriptie op het tinnen bord is de oudste geschreven tekst in Australië.

*Na de Eendracht bereikten
meer Nederlandse schepen Australië.
Minstens vier sloegen te pletter
op de riffen voor de westkust*

Nederlandse schepen op de rede van Texel (1671), Ludolf Bakhuizen

De Eendracht voer verder naar het noorden en bracht de nog onbekende Australische kustlijn vanaf de 26ste graad zuiderbreedte nauwkeurig in kaart, tot het punt waar die bij North West Cape afbuigt naar het oosten, op ongeveer 22 graden zuiderbreedte. Het voorheen zo geheimzinnige Zuidland noemde Hartog nu naar zijn schip: Land van de Eendracht.

Return to 1616

Pas maanden later kwam de Eendracht aan in Bantam. Op 17 december voer het schip met handelswaar weer terug naar Nederland, waar het op 16 oktober 1618 in Zeeland arriveerde. Het VOC-bestuur was niet te spreken over de grote omweg die de Eendracht had genomen en ontsloeg Dirk Hartog. Op het schip de Geluckige Leeuw voer hij daarna nog op de Middellandse Zee en de Oostzee. Dirk Hartog overleed in 1621, nog geen 41 jaar oud, en werd op 11 oktober begraven in de Nieuwe Kerk in Amsterdam.

Begin 1697, ruim tachtig jaar na de Eendracht, arriveerde het Amsterdamse schip de Geelvinck van schipper Willem de Vlamingh aan de westkant van Australië. Opperstuurman Michiel Bloem vond er een vermolmd paal en daar vlakbij in het zand het tinnen bord dat Dirk Hartog had achtergelaten. Willem de Vlamingh kopieerde de tekst op een nieuwe schotel, aangevuld met de gegevens van zijn eigen reis. Hij

spijkerde hem op een paal op dezelfde plek en nam het bord van Dirk Hartog mee. In Batavia op Java, dat intussen het hoofdkwartier van de VOC in Azië was geworden, presenteerde Willem de Vlamingh het bord aan de bestuurders. Die verbaasden zich erover dat het inmiddels historische voorwerp zo goed bewaard was gebleven en verzonden het naar Amsterdam. De plaats waar schipper Hartog aan land was gegaan, in het huidige Shark Bay, werd naar hem

Door een navigatiefout belandde Dirk Hartog niet in Indonesië maar in Australië

vernoemd. Het Dirk Hartogeiland is de meest westelijke punt van Australië en het grootste eiland voor de hele westkust. Op de plek waar Hartog zijn schotel achterliet, Cape Inscription, staat een vuurtoren met een plaquette. Twee palen herinneren aan de borden van schippers Hartog en De Vlamingh. Sinds 2009 voert het National Park van het eiland een Return to 1616-programma dat ervoor moet zorgen dat de ecologie van het eiland weer net zo wordt als toen Dirk Hartog het aantrof.

Weeskinderen van de VOC

Wie zijn de afstammelingen van de schipbreukelingen die de VOC-schepen bemanden?

Fotograaf Geert Snoeijer zocht hen op, samen met de Nederlands-Australische historicus Nonja Peters.

door Geert Snoeijer / Nonja Peters

In Nederland associeert men de exploratie van de Indische Oceaan door de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) vanaf het einde van de 16e eeuw met enorme rijkdommen. Overal in Azië vestigden Nederlandse handelaren zich naast Chinezen, Javanen, Tamils, Gujarati, Armeniërs en anderen. Aanpassingsgezind als de Nederlanders waren, leerden zij snel de commerciële lingua franca van het gebied en de regels van de plaatselijke handel. Ze gingen relaties aan met lokale vrouwen en stichtten gezinnen met hen. Al spoedig liep hun nageslacht rond in de handelsposten.

Maar ook buiten die handelsposten zijn nakomelingen te vinden. Zo zijn er Aboriginals die beweren af te stammen van Nederlanders. Zij vermoeden dat sommige VOC-schipbreukelingen en andere zeevaarders de rest van hun leven doorbrachten te midden van de lokale bevolking aan de westkust van Australië.

Het fotoproject *De weeskinderen van de VOC* wil inzicht geven in de enorme impact die de Nederlandse ontdekkingstochten hebben gehad op de levens van de inheemse bevolking in West-Australië, Indonesië en zuidelijk Afrika. Wat verbindt deze verre 'weeskinderen van de VOC' met hun werkelijke of fictieve Nederlandse voorouders? Waarom speelt de erkenning van deze eeuwenoude navelstreng zo'n belangrijke rol in hun levens?

Overlevenden van VOC-schipbreuken

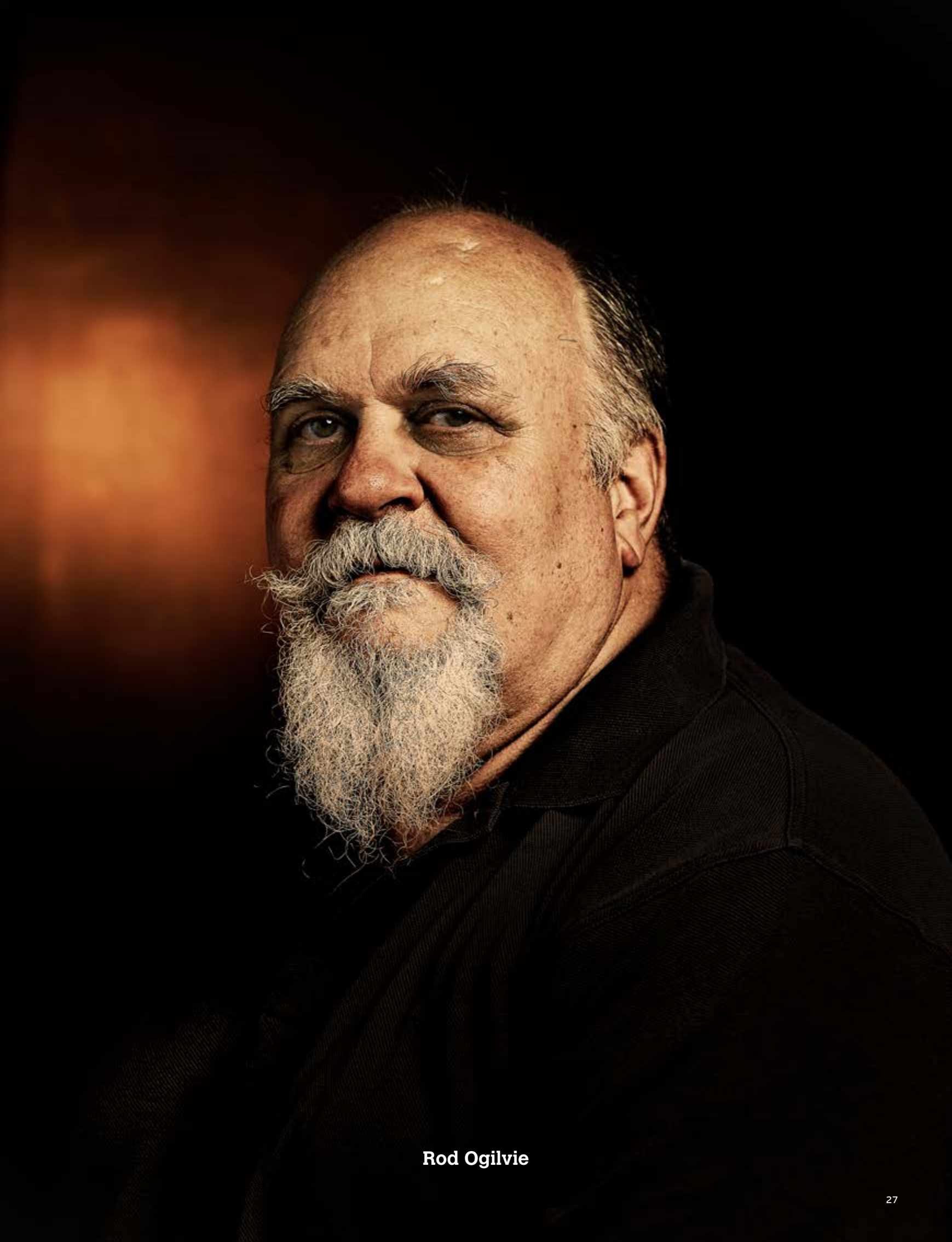
De eerste Europeaan die in West-Australië aan land ging was Dirk Hartog, met zijn schip de Eendracht in 1616. Anderen hadden minder geluk. Bekende VOC-schepen die op de kust van West-Australië strandden zijn de Batavia (1629), de Vergulde Draeck (1656), de Zuytdorp (1711) en de Zeewyk (1727). Wellicht zal men ooit nog de wrakken vinden van de Zeelt (1672), de Ridderschap van Holland (1694), de Fortuyn (1724) en de Aagtekerke (1726). Vermoedelijk zijn er zo'n tweehonderd overlevenden van al deze VOC-schipbreuken achtergebleven aan de kust van West-Australië.

Volgens legendes van de Aboriginals hebben Nederlandse schipbreukelingen met Aboriginals samengeleefd en kinderen bij hen verwekt

Volgens Aboriginal legendes zijn overlevenden opgenomen door de lokale Aboriginal bevolking en kregen zij kinderen met hen. Verhalen die tot de verbeelding spreken, maar geen hard bewijs leveren, verbinden het lot van de schipbreukelingen van de Vergulde Draeck, die vlakbij Lancelin zonk, met dat van de Aboriginalvolkeren van de Noongar (de Yuat, Wadjuk en Belardang). De overlevenden van de Zuytdorp zouden zijn opgenomen door de Yamaji volkeren (de Nanda, Malgana en Wadjjarri). Mogelijk hebben ook opvarenden van de Batavia, de Saerдам en de Goede Hoop de rest van hun levens te midden van Aboriginals doorgebracht. Zo wordt al eeuwen door de Nanda doorverteld aan volgende generaties dat schipbreukelingen kinderen verwekten bij hun vrouwen.

De door Geert Snoeijer geportretteerden zijn allemaal (verre) familie van elkaar. Ze wonen in en rond de West-Australische steden Geraldton en Kalbarri. De foto's zijn van 14-21 oktober 2016 te zien in de haven van Fremantle en van 17 oktober-15 januari 2017 in het Western Australian Museum in Geraldton. In Nederland worden de foto's tentoongesteld in het Westfries Museum in Hoorn van 17 december-12 maart 2017.

Rod Ogilvie

Bethany Mallard

Gregory Mallard

Peidence Lawson

Jacko Whitby

Cathy Kickett

Erfgoed bezien door alle ogen

De tinnen schotel van Dirk Hartog roept verschillende associaties op. De *Australia National Heritage List*, een lijst uit 2006 met alle Australische Nationale Monumenten, beschouwt het bord als het eerste 'monument' van de Europese landing in Australië. Tinnen schotels achterlaten als stille getuigen van wapenfeiten lijkt een typisch Nederlands gebruik dat symbool staat voor de Nederlandse expansie-geschiedenis. Maar aan de schotel en de plek waar deze werd achtergelaten kunnen ook andere betekenissen worden toegekend.

De plek op Dirk Hartogeiland waar Hartog de schotel plaatste is onderdeel van een natuurgebied van 2,2 miljoen hectare: Shark Bay. De uitzonderlijke natuur is de reden waarom het gebied in 1991 werd opgenomen op de Werelderfgoedlijst. De nominatie en toekenning kwamen met urgentie tot stand in de hoop de invloed van menselijke activiteiten op het delicate ecosysteem te beperken.

Australische erfgoedprofessionals werken sinds 1975 aan het ontwikkelen van betrouwbare methodes om het belang van historische plaatsen en objecten te beoordelen. Het *Charter van Venetië* uit 1964, de eerste officiële internationale richtlijn voor monumentenzorg, benoemt de historische en esthetische betekenis van erfgoed. De Australische ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) voegde daar in 1979 in het *Charter van Burra* de sociale en wetenschappelijke betekenis aan toe. In 1999 werd de spirituele betekenis toegevoegd, deels om de verbondenheid die Aboriginals voelen met plekken te erkennen. Rond dezelfde tijd werden er workshops met gemeenschappen georganiseerd om te bepalen of het *Charter van Burra* ook op objecten zoals de Dirk Hartog-schotel kan worden toegepast. Dat resulteerde in twee handboeken waarin ook de opvattingen van gemeenschappen worden meegewogen bij de waardering van erfgoed.

Het *Charter van Burra* en de handboeken leren ons dat we alle waardes die worden toegewezen aan een object, plaats, gebruik of gebeurtenis goed moeten onderzoeken. En dat tegenstrijdige belangen – zowel in waardebeoordeling als het erfgoedbeheer – in balans moeten zijn. Toen Shark Bay als Werelderfgoed werd ingeschreven, was dat om de natuur te beschermen. Misschien is het moment aangebroken om onderzoek te doen naar de verschillende waardes die worden toegeschreven aan Dirk Hartogeiland. Het is spannend om te bedenken dat deze plek ook gezien kan worden als een 'culturele route', met zowel lokale als globale invloeden.

Veronica Bullock is directeur van *Significance International*, een Australisch bedrijf gespecialiseerd in erfgoedbeheer

Dwars door de

In zes dagen ruim drieduizend kilometer afleggen dwars door het binnenland van Australië op niets dan zonne-energie. De Bridgestone World Solar Challenge is de ultieme uitdaging voor innovatieve auto's. Eens per twee jaar strijden teams van over de hele wereld om de eer. De Nederlanders doen het opvallend goed.

door Linda Lak

'Negen van de tien keer gaat het goed, maar het is iedere keer spannend als je zo'n voortrazende road train passeert terwijl je tien centimeter boven de grond hangt in je zonnwagen. Eén flinke klap wind en je ligt van de weg', zegt Tim van Leeuwen, een van de coureurs van Nuna8, de zonneauto waarmee het team van de Technische Universiteit Delft de Solar Challenge 2015 won. Niet alleen road trains, extreem lange vrachtwagens met meerdere opleggers, ook de hoge temperatuur in de auto, zo'n veertig graden Celsius, is een extra uitdaging bij het racen door het binnenland van Australië.

Tegelijkertijd is de route – van Darwin dwars door de outback naar Adelaide – bij uitstek geschikt voor deze race. Er is weinig verkeer, een eindeloos uitgestrekte

rechte weg én in het binnenland ben je vrijwel verzekerd van zon. Deze factoren samen maken de race de ultieme test voor de teams en hun futuristische auto's. 'Het is een unieke ervaring voor de deelnemers, juist omdat het in de outback is, waar je je helemaal zelf moet redden', vertelt Van Leeuwen. 'Maar de lokale bevolking is heel gastvrij en er heerst een relaxte mentaliteit.'

Voor zonnewagens zijn roadtrains niet zonder gevaar: één flinke klap wind en je ligt van de weg

outback

Het idee van de World Solar Challenge werd in 1982 geïntroduceerd door de in Denemarken geboren Australische avonturier Hans Tholstrup, en in 1987 voor het eerst uitgevoerd. Om het groeiende energieprobleem het hoofd te bieden, bedacht hij een wedstrijd die de ontwikkeling van voertuigen op zonne-energie zou stimuleren. Sinds 1999 organiseert The South Australian Motor Sport Board in zijn navolging elke twee jaar de Solar Challenge. Teams afkomstig uit de hele wereld nemen deel. De deelnemers ontwerpen en bouwen hun zonnewagens zelf. De innovaties die hieruit voortkomen, vinden vervolgens langzaam hun weg naar de industrie.

Nederland presteert opvallend goed in de race. Het team van de TU Delft heeft met zes overwinningen verreweg het vaakst de eerste plek behaald. Ook het team van de Universiteit Twente doet het goed. Sinds zijn eerste deelname in 2005 staat het team stevast in de top tien. Het team uit Eindhoven won de afgelopen jaren de eerste twee edities van de Cruiserklasse, waarin de nadruk ligt op comfort, veiligheid en het aantal personen dat kan meerijden. Hoe valt dit succes te verklaren? Volgens Van Leeuwen is het

te danken aan de Nederlandse mentaliteit van 'overall het maximale uithalen' en een grote vindingrijkheid. 'Bij ons is "kan niet" geen antwoord en die houding leidt tot de ontwikkeling van nieuwe materialen en unieke concepten voor de auto. We hebben in Nederland ook het geluk dat het ondernemen van dit soort activiteiten naast je studie door de universiteiten en overheid wordt gestimuleerd.' Dat brengt je dus nog eens ergens: op het ultieme avontuur door één van de meest verlaten stukken op aarde, alleen op de kracht van de zon.

De auto's op zonne-energie mogen tijdens de race niet harder dan 130 km/u rijden. Van de coureurs wordt geen ervaring vereist, wel een rijbewijs. Vaak rijden ze op de cruise control. Een begeleidende auto die voor de zonnewagen uit rijdt let op de weersomstandigheden en het energieverbruik om de optimale snelheid te bepalen.

Van bakkie troost naar cold drip

Jo McCambridge kreeg de Hollandse filterkoffie maar moeilijk weggespoeld. Ze begon een koffiebar in Rotterdam, naar goed Australisch voorbeeld. Een groot succes.

door Linda Lak

Toen de Australische Jo McCambridge in 1992 naar Nederland kwam, verbaasde zij zich over het gebrek aan een koffiecultuur. Jo: 'In Sydney wist je precies waar je moest zijn voor de beste espresso of de lekkerste cappuccino met een home-made plak cake. Er was daar al echt een uitgaanscultuur rondom koffie, maar hier kon ik nergens een soortgelijke koffiebar vinden.' Australiërs hechten aan de kwaliteit van hun

Koffie zetten met koud water stamt nog uit de tijd van de Verenigde Oost-Indische Compagnie

dagelijkse pick-me-up, zoals zij liefdevol aan hun kop meeneemkoffie refereren. De kwaliteitsstandaard in lokale cafés in Australië is zelfs zo hoog, dat koffiegigant Starbucks het nakijken had. In 2008 moest de keten 61 van zijn 84 Australische vestigingen sluiten.

Grootgebruikers

Nederlandse filterkoffie viel bij Jo niet in de smaak. Dus besloot ze in 2001 haar eigen koffiebar te openen, in Rotterdam. De eerste van de stad. Van een espresso tot aan de flat white: alle koffie wordt er met de grootste zorg bereid. Het doel: de Nederlanders een echt goede koffie-ervaring bieden. Met succes, in 2014 werd Jo's koffie verkozen tot de beste van Nederland.

Jo's Urban Espresso Bar is inmiddels een gevestigde naam in Rotterdam, maar het begin was lastig. Dat lag niet aan de koffieconsumptie van de Nederlander, want die stuitert zijn dag door op gemiddeld 2,4 koppen koffie en drinkt daarmee verreweg de meeste koffie

ter wereld. Maar koffie drinken doen de Nederlanders bij voorkeur thuis aan de keukentafel. In lijn met de reclameslogan van Hollands grootste koffieproducent: 'Je bent thuis waar je Douwe Egberts drinkt.'

Het kostte dan ook wat overtuigingskracht om de Rotterdammers naar de koffiebar te krijgen. Hele

goede koffie en een relaxte sfeer, dat was volgens Jo de essentie. Anno 2016 bewijzen de vele goedlopende koffiebarretjes in de Nederlandse steden haar gelijk. Want al soppen ze van oudsher liever thuis hun mariakaakje in hun bakkie troost, voor echt goede koffie komen zelfs de Hollanders de deur uit.

De outdoor koffiecultuur mag dan nieuw zijn, koffiehandel en -productie zijn al eeuwen sterk verankerd in de Nederlandse cultuur. Dat ruik je: als je Domstad Utrecht binnenrijdt komt de geur van de Douwe

De koffie in cafés in Australië is zo goed, dat koffiegigant Starbucks het nakijken had

Egbertsfabriek je tegemoet. Dat zie je: de voormalige fabriek van koffiemark Van Nelle in Rotterdam is een icoon op zich en kreeg de status van Unesco Werelderfgoed. En bovenal, dat proef je: het land kent een aantal grote koffiemarken met een wereldwijde afzetmarkt.

Tegelijkertijd lijkt in Australië een nieuwe trend in opkomst die bij ons in de vergetelheid is geraakt: Dutch coffee, beter bekend als Cold Drip. Deze methode stamt nog uit de tijd van de Verenigde Oost-Indische Compagnie. De koffie wordt gezet met koud water en heeft een bijzonder lange doorlooptijd. Op deze manier blijven alle smaken uit de boon het beste bewaard. Een opmerkelijk verfrissende toevoeging aan de levendige koffiecultuur van Australië waar de temperaturen goed kunnen oplopen. Al is het dan zonder de troost van Hollandse huiselijkheid.

NEDERLANDSE AVONTURIERS TOEN EN NU

**TWEE AVONTURIERS. TWEE VERSCHILLENDE EEUWEN.
ÉÉN BESTEMMING. FLOORTJE DESSING EN ABEL TASMAN
IN DE GREEP VAN HET CONTINENT DOWN UNDER.**

Kalbarri National Park, West-Australië

DE EERSTE VERRE LIEFDE VAN BEROEPSAVONTURIER EN TV-PERSOONLIJKHEID

FLOORTJE DESSING WAS AUSTRALIË. ZE REIST AL TWINTIG JAAR DE HELE WERELD OVER MAAR NOG STEEDS OVERVALT HAAR EEN GEVOEL VAN PUUR GELUK ALS ZE DOWN UNDER UIT HET Vliegtuig STAPT. VIJF VRAGEN AAN EEN MODERNE ONTDEKKINGSREIZIGER.

door Saskia Legein

Wat is toch die aantrekkingskracht van Australië op de reislustigen onder ons?

‘Australië is synoniem aan avontuur. Dat vond ik als kind al. Voor de naoorlogse generatie had Amerika de magische klank van vrijheid en avontuur. Voor mijn generatie heeft Australië dat. Ik ben nog steeds verliefd op het land. Afgelopen jaarwisseling vierde ik in Hobart op Tasmanië en toen stond ik me toch weer een potje gelukkig te wezen!’

Hoe was je eerste kennismaking met Australië?

‘In 1992 liep ik stage in Australië. Ik had toen ook een Australisch vriendje. Hij kwam uit een familie van klassieke emigranten die na de oorlog met duizend gulden op zak een enkele bootreis naar Australië namen. Zijn oma woonde in Adelaide, ze sprak oud-Nederlands en at aardappelen met jus. Ze is nooit echt geïntegreerd in Australië. Na die eerste kennismaking met Australië was ik meteen verkocht. Een paar jaar later blufte ik bij een reisprogramma over Australië dat ik televisieervaring had. Ik had geen flauw benul wat ik moest doen maar ik wilde per se weer terug. Uiteindelijk heb ik toen productiewerk op locatie gedaan voor de serie *Veronica goes Down Under*.’

Voel je je verwant aan ontdekkingsreizigers als Dirk Hartog en Abel Tasman?

‘Ja, dat lef dat ze hadden, fascinerend! Er was in die tijd geen enkele zekerheid dat je terugkwam. Niet zelden stierf meer dan de helft van de bemanning onderweg. De ontmoetingen op al die onbekende eilanden waren vaak ook vijandig. En toch benijd ik ze. De ongerepte, schone wereld die zij aantroffen, die bestaat niet meer. Zij hebben volken gezien en talen gehoord die allang zijn verdwenen. Een wereld die nog helemaal open ligt, daar kan ik alleen nog maar van dromen.’

Ben je wel eens zo verdwaald dat je op een plek terecht kwam die niet op de kaart stond?

‘Met alle GPS-apparatuur die we nu hebben, is dat bijna onmogelijk. Toen ik in de zuidelijke Atlantische Oceaan eens vijf dagen lang richting Sint-Helena voer, een piepklein eiland tussen twee continenten buiten alle vaarroutes om, voelde ik wel iets van dat grote, on-eindige niets. Dat kwam misschien een klein beetje in de buurt van wat Dirk Hartog en Abel Tasman moeten hebben meegemaakt.’

Wat moeten aspirant-avonturiers gaan ontdekken in Australië?

‘Ga naar West-Australië! De natuur is daar prachtig, wat ruiger dan de oostkust, en je kunt er fantastisch surfen. Soms lijkt Australië vrij conservatief voor Nederlandse begrippen, bijvoorbeeld op het gebied van vreemdelingenbeleid en vervuiling, maar hun liefde voor de natuur en zorg voor nationale parken is bewonderenswaardig. En de Australische spirit van vrijheid moet je gewoon meemaken.’

IN 1642 EN 1644 ZEILDE **ABEL** TASMAN IN DIENST VAN DE VERENIGDE OOST-INDISCHE COMPAGNIE ROND AUSTRALIË. WANT VORMDE HET GEHEIMZINNIGE TERRA AUSTRALIS OF ZUIDLAND NU ÉÉN GEHEEL MET NIEUW-GUINEA OF NIET?

door Ron Guleij / Jacqueline Reeuwijk

Op 14 augustus 1642 vertrok Abel Tasman van Batavia, het hoofdkwartier van de VOC in Azië. Opdrachtgever voor de expeditie was Anthonie van Diemen, de gouverneur-generaal van de VOC. Zo'n verkenningreis was niet zonder gevaar. Vaak keerde een op de drie zeelieden niet terug. Sommigen bleven achter in de Oost, maar velen vonden de dood op zee door ziektes, aanvallen van andere schepen, maar ook door navigatiefouten.

Varen op hemellichamen

In die tijd hadden stuurlieden nauwelijks instrumenten om de koers te bepalen. Om te navigeren keken ze naar de sterren, de maan en de zon. Met behulp van meetgerei berekenden ze de hoek tussen de horizon en de hemellichamen. Ook hadden ze perkamenten kaarten van kustlijnen en eilanden. Met behulp van deze middelen bepaalden scheepslieden de positie van het schip op zee. Een foute berekening kon grote gevolgen hebben. Dirk Hartog belandde er door op de westkust van Australië, maar andere schepen hadden minder geluk en sloegen te pletter.

Eén op de drie zeelieden in dienst van de VOC keerde niet terug

Abel Tasman en zijn bemanning hadden wel een behouden vaart. Ruim drie maanden na vertrek uit Batavia kwamen ze aan bij Tasmanië, de uiterst zuidelijke eilandstaat van Australië. Tasman noteerde: 'Dit land is het eerste land dat we in de Zuidzee vonden, en het is geen enkel Europees volk bekend. Daarom hebben wij

Van zijn eerste reis naar Australië liet Tasman een verslag maken inclusief gedetailleerde tekeningen. Niet alleen van kustlijnen maar ook van bewoners van eilandengroepen in de Stille Oceaan. Zo toont het journaal de oudst bekende afbeeldingen van Maori's.

dit land de naam gegeven van Anthonie van Diemensland.' Tasman plantte er op 3 december 1642 een vlag en zeilde daarna via het huidige Nieuw-Zeeland, Fiji en Nieuw-Guinea terug naar Batavia. Daar kwam hij op 15 juni 1643 aan.

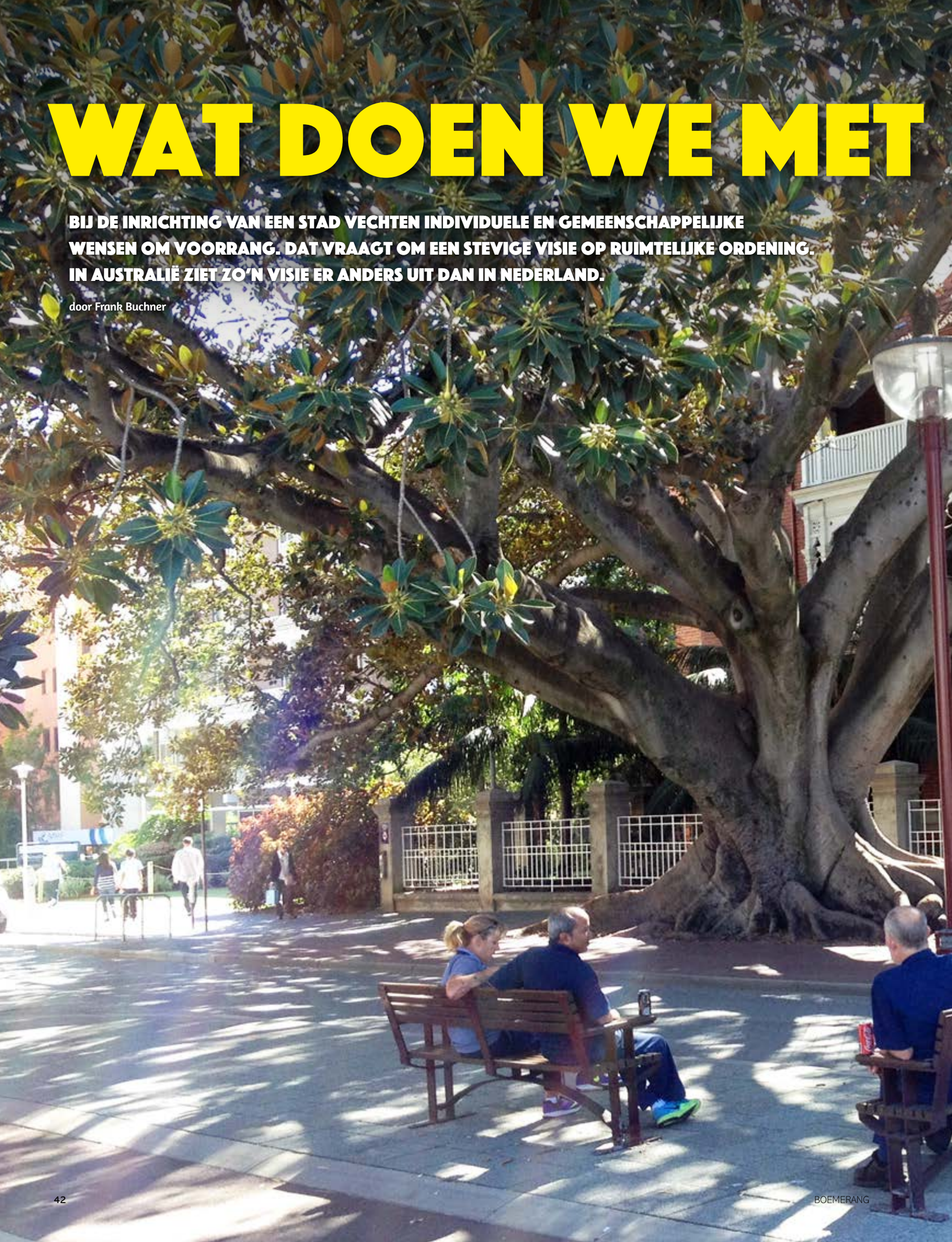
Begin 1644 stuurde de VOC Abel Tasman opnieuw op verkenning. Na zijn eerste reis wist de VOC dat er om Australië heen gevaren kon worden. Maar vormde het nu wel of geen geheel met Nieuw-Guinea? En waar zat het door Tasman 'ontdekte' Anthonie van Diemensland aan vast? Vragen die ook na Tasmans tweede reis onbeantwoord bleven. De VOC concludeerde dat er in het Zuidland niet veel te halen was en zag voorlopig van nieuwe expedities af.

WAT DOEN WE MET

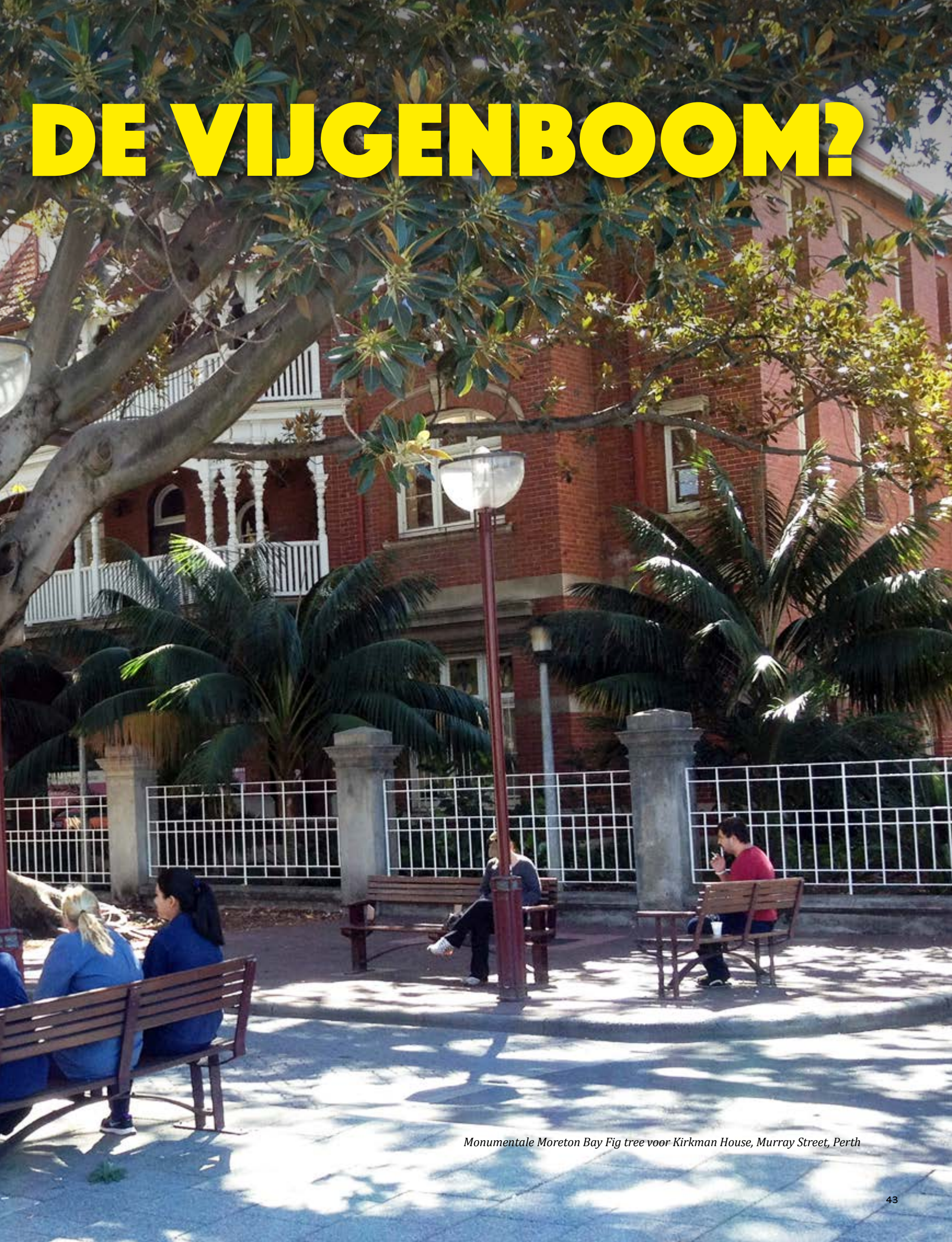
BIJ DE INRICHTING VAN EEN STAD VECHTEN INDIVIDUELE EN GEMEENSCHAPPELIJKE WENSEN OM VOORRANG. DAT VRAAGT OM EEN STEVIGE VISIE OP RUIMTELIJKE ORDENING. IN AUSTRALIË ZIET ZO'N VISIE ER ANDERS UIT DAN IN NEDERLAND.

door Frank Buchner

DE VIJGENBOOM?

Monumentale Moreton Bay Fig tree voor Kirkman House, Murray Street, Perth

Royal Perth Hospital

Het Royal Perth Hospital is een van de oudste en belangrijkste academische ziekenhuizen in West-Australië. Het oudste deel, het Colonial Hospital, opende al in 1855, zo'n 25 jaar nadat Perth werd gesticht. In de anderhalve eeuw die volgde ontwikkelde Perth zich tot een moderne miljoenenstad. Het ziekenhuis zelf groeide uit tot een conglomeraat van gebouwen uit verschillende perioden.

Toen in 2013 elders in Perth het gloednieuwe Fiona Stanley Hospital werd gebouwd, was het de bedoeling dat het Royal Perth Hospital haar deuren zou sluiten. Voor het Department of Health reden om het beheer van de oudste en monumentale bebouwing over te dragen aan de National Trust. Dat is niet ongebruikelijk. Deze erfgoedorganisatie beheert in Australië een heleboel gebouwen. De National Trust knapt ze op, en zoekt er soms een passende nieuwe functie voor.

Maar ondertussen zijn de plannen gewijzigd: het Royal Perth Hospital zal in afgeslankte vorm als belangrijkste traumacentrum tóch blijven bestaan. Waarschijnlijk trekt het centrum zich op termijn terug in de nieuwste delen van het complex. Aan de oudste gebouwen kan dus een nieuwe invulling worden gegeven. Voor zo'n groot

complex is een plan voor de afzonderlijke gebouwen niet genoeg. Er is behoefte aan een visie voor de gebouwen inclusief het omliggende gebied.

Andere landen, andere gebruiken

In Nederland staat de zorg voor historische gebouwen al sinds de eerste Monumentenwet (1961) niet op zichzelf, maar is het onderdeel van een groter geheel. Bij de herontwikkeling van een gebied zoals het Royal Perth Hospital zou hier niet het behoud van de afzonderlijke historische gebouwen, maar de samenhang tussen de verschillende onderdelen het startpunt zijn. En nog een maatje groter, wat het complex kan betekenen voor de ontwikkeling van de stad.

Dat Nederland op een andere manier met erfgoed en ruimte omgaat is niet zo gek. Met zeventien miljoen mensen op een klein stukje aarde wonen is lastig, maar het heeft Nederland wel veel ervaring op het gebied van ruimtelijke ordening gebracht. In Australië zijn vergeleken met Nederland ook weinig historische gebouwen en als ze er zijn, worden ze gekoesterd. De suggestie om een aanbouw uit 1906 aan het eerder genoemde Colonial Hospital te slopen, wordt dan ook niet meteen warm ontvangen. In Nederland zou zo'n aanpassing helemaal niet ondenkbaar zijn.

Murray St met zicht op St Mary's Cathedral. Links Colonial Hospital. Circa 1900

**IN NEDERLAND IS HET SLOPEN
VAN EEN AANBOUW UIT 1906
NIET ONDENKBAAR**

Andersom kan Nederland veel leren van Australië, waar een nadrukkelijke koppeling tussen behoud van historische gebouwen en de niet-tastbare betekenis van erfgoed wordt gemaakt. Speciaal hiervoor is het Australian Historic Themes Framework ontwikkeld. Dit middel helpt bij identificatie, waardering, interpretatie en beheer van erfgoedplaatsen. Maar welke van die thema's moesten worden overwogen bij de herbestemming van het Royal Perth Hospital, vroeg de National Trust zich af. De Moreton Bay Fig Tree (vijgenboom) in Murray Street tegenover het Administration Building van het complex uit 1896, bijvoorbeeld, heeft niet alleen waarde als landmark. Ook de spirituele betekenis die deze plek had en heeft voor de Aboriginal bevolking mag niet worden vergeten bij de gebiedsontwikkeling.

Een integrale visie

Voor de stad Perth heeft de uitwisseling van kennis tussen Australië en Nederland een nieuwe, integrale visie opgeleverd. Dankzij het Urban Design Framework gaat de discussie verder dan de vraag of bepaalde onderdelen wel of niet gerestaureerd moeten worden. Het gesprek gaat nu ook over het maken van doorgangen voor voetgangers dwars over het ziekenhuisterrein, zodat dit niet langer een barrière in de stad vormt. En over het nieuwe kantoor met hotel

dat op dit moment recht tegenover het ziekenhuis wordt gebouwd. Dat heeft een enorme potentie, want veel van die werknemers en hotelgasten zullen in de directe omgeving koffie willen drinken of een broodje eten. Dat zou dus kunnen in de oude gebouwen van het ziekenhuis, als die een nieuwe bestemming krijgen. Op die manier kan het erfgoed van het Royal Perth Hospital een bijdrage leveren aan de moderne dynamiek van de stad.

Hoe zorgen we ervoor dat historische gebouwen niet alleen worden bewaard maar ook echt worden gebruikt? Door ze niet apart te zien, maar als onderdeel van het omliggende gebied. Dit is het uitgangspunt van de cursus Urban Heritage Strategies die de Nederlandse Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed samen met het Institute for Housing and Development Studies van de Erasmus Universiteit (Rotterdam) organiseert. Aan de cursus in 2014 namen vanuit Australië drie medewerkers van de National Trust (Western Australia) deel. Zij brachten het Royal Perth Hospital in als casus.

BIJ WIE HOOR IK?

Als kleuter verhuisde historicus Nonja Peters met haar ouders van Tilburg naar Fremantle.

Door haar persoonlijke ervaringen zou ze later een autoriteit op het gebied van migratie worden.

door Koosje Spitz

Op vijfjarige leeftijd vertrok je met je ouders van het Nederlandse Tilburg naar West-Australië. Wat was je eerste indruk?

‘Wat ik mij vooral herinner was de lange reis. Het Italiaanse eten aan boord was ons vreemd. Wat waren we hongerig! Bij aankomst in Fremantle kregen we biscuitjes van het merk Mills & Wares. Ik herinner me nog goed dat mijn vader stond te wachten. Hij was al eerder naar Australië gegaan om werk te zoeken. Hij stond op de kade met een pop in zijn hand. Al mijn speelgoed was in Nederland achtergebleven omdat we nauwelijks bagage mochten meenemen. Die pop werd mijn alles.’

Veel naoorlogse migranten beschrijven de eerste jaren in Australië als moeilijk en eenzaam. Was dat voor jou ook zo?

‘Het begin was het moeilijkst. Alles was anders dan ik gewend was. Na een jaar verhuisden we naar Toodyay waar mijn ouders een fish and chips-café hadden.

Een groepsfoto (Nonja met bril) op de boot naar Australië

Daarna gingen we naar Northam, waar mijn vader een fietsenzaak begon. Vrienden maken was moeilijk. De Australische kinderen wilden niet met mij spelen en hun moeders moesten ook niks van migrantenkinderen hebben. Ik miste mijn oma, mijn ooms en tantes en mijn hondje. Ik was de oudste thuis en moest voortdurend het wiel uitvinden. School was nieuw en de taal ook. Ik moest natuurlijk Engels leren, terwijl mijn moeder die taal niet beheerste. Al die nieuwe ervaringen zorgden voor een hoop spanningen tussen mij en mijn ouders. Ik was zeker niet de enige die hier tegenaan liep. Kinderen van migranten werden vaak als minderwaardig beschouwd. Ik worstelde met vragen als “Wie ben ik?” en “Bij wie hoor ik?”

Je bent pas op latere leeftijd begonnen met onderzoek naar de migrantengemeenschappen. Hoe kwam dat?

‘Ik wilde altijd al studeren, maar daar was geen ruimte voor in het gezin. Een opleiding volgen was alleen voor de jongens. Ondanks mijn leergierigheid ging ik na de middelbare school direct werken. Ik trouwde en kreeg kinderen. Toen mijn man de ziekte MS kreeg, wist ik dat ik kostwinner moest worden. Daarom besloot ik alsnog te gaan studeren. Mijn eigen ervaringen als kind waren een belangrijke drijfveer om onderzoek te doen naar de naoorlogse migratiegeschiedenis.’

Wat zie je nog van de Nederlandse afkomst terug bij de tweede en derde generaties migranten?

‘De Nederlanders gingen redelijk goed op in de Australische samenleving. Ze hadden als het ware een publieke en private persoonlijkheid. Discriminatie was namelijk een probleem. Thuis waren ze Nederlands, maar naar de buitenwereld toe probeerden ze dat zoveel mogelijk te verbergen. Vandaar de bijnaam *the invisible Dutch*. Het typisch Nederlandse zie je bij de latere generaties terug in de appelstroop en de

*Nonja met haar vader
bij aankomst in Fremantle*

poffertjes die Nederlanders in Australië bleven eten, maar ook in het arbeidsethos. Kinderen van Nederlandse migranten zijn ondernemend, dat hebben ze meegekregen van hun ouders en grootouders die met weinig middelen een bestaan moesten opbouwen. Ik zie dat ook terug bij mijn eigen zoons. De eerste Nederlandse migranten stonden bekend als zuinig en hele harde werkers. In moeilijke tijden wisten ze het langer vol te houden dan ieder ander. Maar ik weet niet of dat per se iets goeds is.'

Voor jouw werk ontving je in Australië een Centenary Medal en in Nederland een koninklijke onderscheiding. Wat maakt jouw onderzoek zo onderscheidend?

'Mijn focus ligt op de migratie-ervaring. Omdat ik mij zo goed kan verplaatsen in de migrantengemeenschappen, is het makkelijker om hun persoonlijke ervaringen voor het publiek te verwoorden. Ik vertel niet alleen de feiten, maar beschrijf ook de gevoelens. Dat was nieuw, zeker in de museumwereld waar de nadruk ligt op feiten. Voor migranten betekende het dat ze zich eindelijk gehoord voelden. Aan zo'n volledig verhaal is behoefte. Het verklaart ook het succes van de tentoonstelling *A New Australia: Postwar Migration to WA* bij het Western Australian Museum in Perth. Die was maar liefst veertien jaar te zien.'

Migratie is op dit moment een veel besproken onderwerp dat voor de nodige maatschappelijke spanningen zorgt. Wat is jouw visie hierop?

'Een goed integratiebeleid is essentieel. Het vereist inzet en betrokkenheid van beide zijden, samenwerken kun je niet afdwingen. Voor nieuwe migranten is de taal leren essentieel. Taal helpt bij het begrijpen van elkaars cultuur. Door een taal te leren, kun je het land en de instanties beter begrijpen. Toch is het ook belangrijk om ruimte te laten voor een eigen cultuur en taal. De impact van migratie is generaties lang voelbaar. Mijn moeder leerde de Engelse taal niet en ik heb mij pas op latere leeftijd in de Nederlandse taal verdiept. We konden elkaar niet begrijpen en dus ook niet liefdevol toespreken.'

Nonja Peters

Indonesische zeelieden demonstreren in de straten van Sydney voor de onafhankelijkheid van Indonesië, oktober 1945

Gevoelige relatie: Indonesië

Australië en Nederland zijn allebei sterk verbonden met Indonesië, als buurland en als voormalige kolonie.

De Indonesische onafhankelijkheidsstrijd (1945-1949) stelde de relatie tussen beide op de proef.

Uitgerekend een beroemde Nederlander speelde hierin een sleutelrol: filmmaker Joris Ivens.

door Esther Zwinkels

Joris Ivens (1898-1989) was een Nederlandse filmmaker met een wereldwijde reputatie. Hij maakte documentaires over China, de Sovjet-Unie en over Spanje onder de dictatuur van Franco. Ondanks zijn linkse sympathieën kreeg Ivens in 1944 de opdracht van de koloniale regering een film te maken over de bevrijding van Nederlands-Indië van de Japanse bezetter. Australië werd zijn uitvalsbasis.

Koloniale Filmdienst

Hoewel Australië tijdens de Tweede Wereldoorlog niet was bezet, hadden de Japanse aanvallen een aantal steden grote schade toegebracht. Australische militairen dienden bij geallieerde acties tegen Japan in heel Azië. Een aanzienlijk aantal belandde in Japans

krijgsgevangenschap en velen van hen brachten de oorlog door in kampen in Nederlands-Indië.

Ondertussen verbleef de Nederlands-Indische regering in Australië. Hier bereidde zij, in ballingschap, de terugkeer naar de kolonie op verschillende manieren voor. Zo benaderde het koloniale productiebedrijf Netherlands Indies Government Film Unit regisseur Joris Ivens om een film te maken over de overwinning op Japan. In augustus 1945 had Japan zich overgegeven en het leek een gemakkelijke klus om naar Indonesië te gaan om beelden te schieten van de capitulatie. Tijdens zijn verblijf in Australië echter, trok vooral een andere ontwikkeling de aandacht van Ivens.

Staking van Australische havenarbeiders in Sydney, oktober 1945

Havenstakingen

Ongeveer tienduizend Indonesiërs verbleven tijdens de oorlog in Australië. Dat waren gevluchte ambtenaren en soldaten uit het koloniale leger en enkele honderden Indonesische nationalistenvan die voor de oorlog om politieke redenen door de Indische koloniale regering naar Nederlands-Nieuw-Guinea waren verbannen. Voor de Japanse aanval waren zij uit voorzorg naar Australië overgebracht en daar in interneringskampen gezet.

Na het uitroepen van de Indonesische Republiek in augustus 1945, direct na de Japanse capitulatie, vroegen de Indonesiërs steun voor hun onafhankelijkheid aan de internationale en de Australische gemeenschap. Nederland weigerde de Indonesische Republiek te erkennen en wilde zijn koloniale gezag herstellen. De Nederlands-Indische regering in ballingschap bevoorradde in de Australische havens schepen met militair materieel om naar de kolonie te sturen.

Vanaf september 1945 wist de Indonesische gemeenschap met internationale steun in verschillende havens een vuist te maken. Ze overtuigden Australische, Indonesische en Indiase zeelieden, havenarbeiders en vakbonden om de Nederlandse schepen niet te bevoorraden of te bemannen. Zo wilden zij voorkomen dat schepen de havens konden verlaten met oorlogsmaterieel dat zou worden ingezet tegen de onafhankelijkheidsstrijd. De staking duurde uiteindelijk negen maanden en met onderbrekingen nog tot 1949. In totaal werden meer dan 550 schepen in de Australische havens tegengehouden.

Indonesia Calling

Joris Ivens koos de kant van de Indonesiërs. Hij kon zich niet vinden in het bestrijden van de Indonesische onafhankelijkheid. In november 1945 nam hij ontslag

bij de koloniale filmdienst en legde met zijn kleine internationale filmploeg de stakingen in Sydney vast. Deze beelden combineerde hij met nagespeelde scènes tot de 22 minuten durende zwart-wit film die de titel *Indonesia Calling* kreeg. Een protestfilm waar-

Ondanks dringende verzoeken uit Nederland zag de Australische regering geen reden om de film te verbieden

in de campagnes die de Indonesiërs op de kade en via de radio voerden werden uitgelicht. De muiterij op het stoomschip Patras had een prominente rol. Het schip, met bestemming Indonesië, had Nederlandse wapens en materieel aan boord en had de boycot weten te omzeilen en de haven toch verlaten. De Indiase bemanningsleden die de Indonesische onafhankelijkheid steunden, legden de motor echter stil

Indonesische gemeenschap tijdens Australia Day in Melbourne 2015

Joris Ivens
(tweede van links)

en wisten het schip onder druk terug te laten varen naar de haven van Sydney. De film 'over de schepen die niet uitvoeren' werd in 1946 in Indonesische openluchtbioscopen vertoond en bijzonder enthousiast ontvangen door de lokale bevolking.

Ondanks dringende verzoeken uit Nederland zag de Australische regering geen reden om de film in Australië te verbieden. Hiermee nam de Australische regering een duidelijk standpunt in: de bondgenoot met wie zij had gestreden tegen Japan viel zij nu openlijk af in diens poging de koloniale macht te herstellen. De diplomatieke relaties tussen Australië en Nederland werden met het militaire ingrijpen van de Nederlandse regering tegen Indonesië verder op de proef gesteld.

Nasleep

Voor Joris Ivens droeg de film vooral bij aan zijn reputatie als activistische filmer. De film had wel negatieve gevolgen voor zijn band met zijn moederland. Hij werd persona non grata bij de Nederlandse regering. Pas in de jaren tachtig werd hij gerehabiliteerd en erkende de toenmalige minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur Elco Brinkman dat de geschiedenis Ivens meer gelijk had gegeven dan zijn opponenten.

Na de soevereiniteitsoverdracht in 1949 herstelde de diplomatieke relatie tussen Australië en Nederland. Met name de massale emigratie van ruim 120.000 Nederlanders naar Australië in de jaren vijftig, aangewakkerd door vurige promotie van beide regeringen, droeg daar aan bij. Hoewel Nederland niet langer kolonisator was, bleef de relatie met Indonesië wel lange tijd gevoelig. Voor Australië droegen de intensieve contacten met Indonesiërs in de jaren veertig bij aan een nauwere betrokkenheid bij politieke ontwikkelingen in Azië en de Pacific, en in Indonesië in het bijzonder.

In 2015 was in het Australian National Maritime Museum in Sydney en het Museum Benteng Vredenburg in Yogyakarta, Indonesië, de tentoonstelling *Black Armada/Armada Hitam* te zien. Deze tentoonstelling over de Australische steun aan de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd was opgezet in het kader van de zeventigjarige onafhankelijkheid van Indonesië. De film *Indonesia Calling* werd permanent vertoond tijdens *Black Armada/Armda Hitam*.

De try line als altaar

'Australië: het deel dat iedereen wil bereiken, maar waar nooit iemand komt.' Ooit las ik deze slotregel in een gedicht waarin de wereld met een vrouwenlichaam wordt vergeleken. Elk continent is een ledemaat en Australië wordt als laatste bezongen. Het begeerlijke Down Under blijft onbereikbaar en is daarom het eeuwig gedroomde doel.

Zoals de dichter een vrouwenlijf tot globe kneedt, zo zou ik van de wereld een rugbyspel willen maken. Of beter nog misschien: rugby zou een religie moeten

*Of je nou uit Nederland
of Australië komt:
wie vaak met zijn wang
op de billen van een ander komt,
is bereid om voor
haar of hem te vechten*

zijn. Met het clubhuis als kerk, het veld als biecht-hokje, de try line als altaar, de teamyell als gebed en de schreeuwerige liederen tijdens de derde helft als samenhang. Wie zich als verse gelovige aan wil sluiten, ondergaat de zumba als doop en is het eerste jaar verantwoordelijk voor het verzamelen van de ballen en het wassen van de team kit. De rookie als pas bekeerde en de captain en coach als predikant en paus: er bestaat een duidelijke hiërarchie die het onderling respect niet remt, maar juist bevordert.

Rugby heeft altijd al iets mystieks gehad. Wanneer je een andere rugbyer treft, herken je haar of hem meteen. Soms aan zijn bloemkooloren, soms aan haar schouders. Rugbyers spreken een universele taal. Er is meestal maar een woord nodig om samen in het hogere te komen: 'Positie?'

Je voelt elkaar, je ruikt elkaar, je steekt je hoofd tussen elkaars benen. Klassieke waarden als solidariteit en empathie staan hoog in het vaandel. Of je nou uit Nederland of Australië komt: wie vaak met zijn wang

op de billen van een ander komt, is bereid om voor haar of hem te vechten.

Wie lui of nalatig overspeelt, schiept zijn teamgenoot met een 'ziekenhuispass' op. Take one for the team. Daarom duik je naar die enkel. Daarom ruck je door muren. Daarom volg je de regels, omdat je veertien anderen tien meter achteruit laat lopen wanneer je een penalty weggeeft.

De absolute beste zijn is iets wat iedere rugbyer wil, maar nooit kan bereiken. Daarvoor vraagt het spel om te veel verschillende kwaliteiten. De snelste speler kan niet op de eerste rij. De kamikaze flanker kan niet de beheerste fly-half zijn. Die erkenning van verschillen, de wetenschap dat anderen nodig zijn (juist vanwege hun anderszijn)...

Was rugby maar een wereldreligie.

*Simone van Saarloos is een
Nederlandse filosofe en columniste
en een groot liefhebber van rugby*

Australië op

Op de huidige kaart van Australië vind je Schouten Island, Dirk Hartog Island, Rottneest Island, Cape Leeuwin. Dat klinkt heel Nederlands. Hoe komen deze Nederlandse namen aan de andere kant van de wereld?

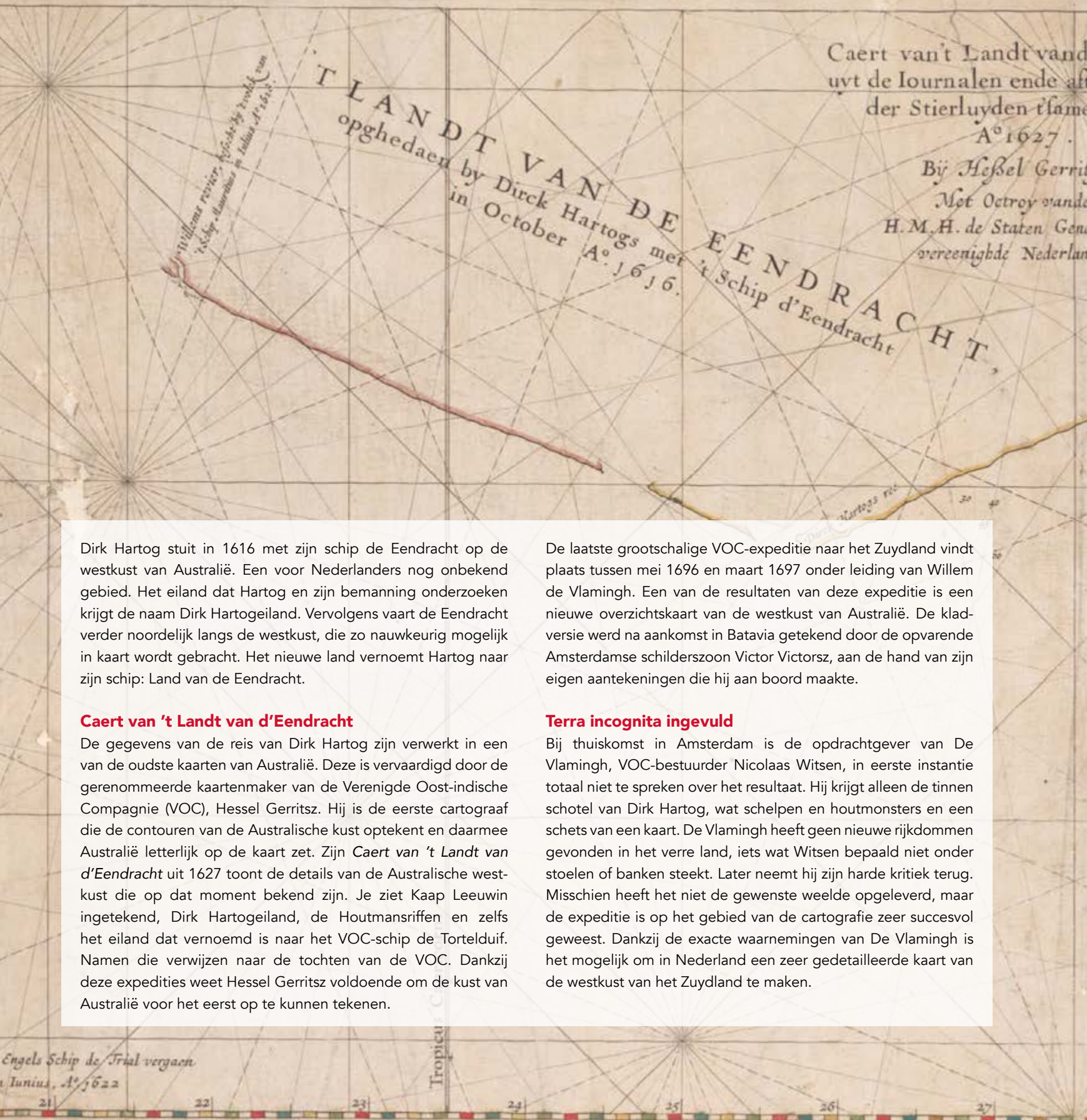
de kaart

door Ron Guleij / Jacqueline Reeuwijk

Kaart van 't Zuyderland, toegeschreven aan Victor Victorsz, 1697

Dirk Hartog stuit in 1616 met zijn schip de Eendracht op de westkust van Australië. Een voor Nederlanders nog onbekend gebied. Het eiland dat Hartog en zijn bemanning onderzoeken krijgt de naam Dirk Hartogeiland. Vervolgens vaart de Eendracht verder noordelijk langs de westkust, die zo nauwkeurig mogelijk in kaart wordt gebracht. Het nieuwe land vernoemt Hartog naar zijn schip: Land van de Eendracht.

Caert van 't Landt van d'Eendracht

De gegevens van de reis van Dirk Hartog zijn verwerkt in een van de oudste kaarten van Australië. Deze is vervaardigd door de gerenommeerde kaartenmaker van de Verenigde Oost-indische Compagnie (VOC), Hessel Gerritsz. Hij is de eerste cartograaf die de contouren van de Australische kust optekent en daarmee Australië letterlijk op de kaart zet. Zijn *Caert van 't Landt van d'Eendracht* uit 1627 toont de details van de Australische westkust die op dat moment bekend zijn. Je ziet Kaap Leeuwin ingetekend, Dirk Hartogeiland, de Houtmansriffen en zelfs het eiland dat vernoemd is naar het VOC-schip de Tortelduif. Namen die verwijzen naar de tochten van de VOC. Dankzij deze expedities weet Hessel Gerritsz voldoende om de kust van Australië voor het eerst op te kunnen tekenen.

De laatste grootschalige VOC-expeditie naar het Zuydland vindt plaats tussen mei 1696 en maart 1697 onder leiding van Willem de Vlamingh. Een van de resultaten van deze expeditie is een nieuwe overzichtskaart van de westkust van Australië. De kladversie werd na aankomst in Batavia getekend door de opvarende Amsterdamse schilderszoon Victor Victorsz, aan de hand van zijn eigen aantekeningen die hij aan boord maakte.

Terra incognita ingevuld

Bij thuiskomst in Amsterdam is de opdrachtgever van De Vlamingh, VOC-bestuurder Nicolaas Witsen, in eerste instantie totaal niet te spreken over het resultaat. Hij krijgt alleen de tinnen schotel van Dirk Hartog, wat schelpen en houtmonsters en een schets van een kaart. De Vlamingh heeft geen nieuwe rijkdommen gevonden in het verre land, iets wat Witsen bepaald niet onder stoelen of banken steekt. Later neemt hij zijn harde kritiek terug. Misschien heeft het niet de gewenste weelde opgeleverd, maar de expeditie is op het gebied van de cartografie zeer succesvol geweest. Dankzij de exacte waarnemingen van De Vlamingh is het mogelijk om in Nederland een zeer gedetailleerde kaart van de westkust van het Zuydland te maken.

Eendracht
eykeningen
ogestelt,

I. d' Edels landt, befeylt in Iulio, A^o. 1619.

Laegh landt van de Leeuw
befeylet A^o 1622, in Maert

sz.

rael der
den.

Mr. Houtmans
begijft in Iulio . A^o. 1619.

Versteking

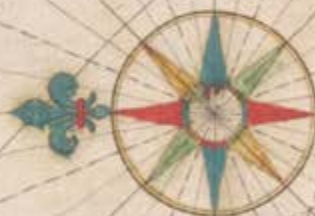
Op de Zuydlandkaart (p 53): Eijlandt Rottenest

Op 29 december 1696 doemt een eiland op. Als de opvarenden aan land komen zien ze allemaal 'bosch-rotten.' Het journaal van de Nijptangh, een kleiner schip dat meevaart in de expeditie van Willem de Vlamingh, beschrijft ze als 'een soort van Rotten [ratten] zo groot als een gemeene Kat'. In werkelijkheid zijn het dwergkangoeroes. Die zijn in Europa op dat moment nog volstrekt onbekend. De Nederlanders noemen het Eijlandt Rottenest (Rottnest Island), en zo heet het nog steeds.

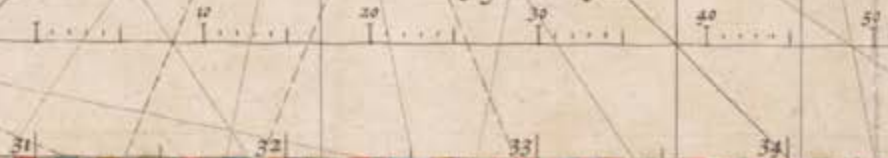
VOC-tentoonstelling

Vanaf februari 2017 toont het Nationaal Archief in Den Haag originele historische documenten, kaarten, scheepsjournalen en persoonlijke brieven uit de tijd van de VOC-expedities.

Dwergkangoeroes op Rottnest Island

Duytsche mylen

Toegewijd aan muze Justitia

Terwijl Nederlanders vaak naar Australië emigreren voor de natuur en de ontspannen sfeer, maken veel Australiërs van Nederland hun thuis om een compleet andere reden: het internationaal recht.

door William Underwood / Koojsje Spitz

Loop willekeurig een van de vele internationale juridische organisaties gevestigd in Den Haag binnen en je zult versteld staan van de vele Australiërs die je tegenkomt. Zij werken hier als rechters, aanklagers, analisten, onderzoekers en administratief medewerkers. In 2015 werd de prominente Australische advocaat James Crawford benoemd tot rechter bij het Internationaal Gerechtshof. Hij is de tweede Australiër werkzaam bij het hof sinds voormalig Minister van Buitenlandse Zaken Sir Percy Spender van 1958 tot 1967 dit ambt bekleedde. Maar de banden tussen Australië en Nederland reiken veel verder dan de ontwikkeling van het internationaal recht.

Pionierende zeevaarders

De vroege 17e eeuw was niet alleen het begin van de Nederlandse verkenning van Australië, maar ook het begin van Nederlands leiderschap in de ontwikkeling van een modern internationaal rechtssysteem. Ongeveer drie jaar nadat de eerste Nederlandse ontdekkingsreizigers in 1606 aan land gingen in Australië, schreef

de Nederlandse jurist Hugo Grotius zijn baanbrekende werk *Mare Liberum* (De Vrijheid van de Zeeën). Hierin betoogde hij dat de zeeën internationaal grondgebied zijn, vrij voor iedereen om te gebruiken en handel te drijven. Dat principe rechtvaardigde de ondernemingen van de Verenigde Oost-Indische Compagnie, waaronder Dirk Hartogs reis in 1616 naar de westkust van Australië. Als twee democratische zeevarende naties zijn beide landen ook nu nog warm voorstander van Grotius' principes.

Vandaag de dag is het internationaal recht onlosmakelijk verbonden met de geopolitieke dynamiek. Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog speelde Australië al een belangrijke rol bij de oprichting van het Internationaal Gerechtshof, een permanente rechtbank om geschillen tussen staten op te lossen. Het Hof is nu gevestigd in het Vredespaleis in Den Haag. Om de effectiviteit ervan te verzekeren, pleitte Australië destijds voor een sterk hof met een verplichtende rechtsmacht en bindende besluiten. Het eerste werd niet overgenomen, die bindende besluiten wel.

In Den Haag, internationale stad van vrede en recht, hoor je overal Australiërs praten

Misdaad en straf

Zo'n vijftig jaar na de oprichting van het Internationaal Gerechtshof stemde Nederland in om ook een strafrechtelijk tribunaal te huisvesten voor de vervolging van internationale misdaden in het voormalige Joegoslavië. Een Australiër werd benoemd tot plaatsvervangend aanklager. Hij nam verschillende rechters en onderzoekers uit Australië mee, waarvan sommige nog steeds werkzaam zijn bij het tribunaal. Het was bijvoorbeeld een Australische rechter die de eerste versie van de procedurele regels van het tribunaal opstelde. Met dank aan hun inzet en toewijding heeft het tribunaal een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het internationaal strafrecht. Zo heeft het tribunaal als eerste een zittend staatshoofd aangeklaagd, en een verdachte veroordeeld voor seksuele slavernij.

Nadat de effectiviteit van ad hoc internationale straftribunalen duidelijk was geworden, besloot de internationale gemeenschap dat het tijd was om een permanent Internationaal Strafhof op te zetten. Zo'n honderdzestig landen kwamen in Rome bijeen om daar

over te beslissen. Anders dan bij het Internationaal Gerechtshof gaat het hier niet om staten maar om het terechtstellen van personen die worden verdacht van genocide, misdaden tegen de mensheid en oorlogsmisdaden. Nederland en Australië namen de leiding om te pleiten voor een zelfstandig solide hof los van de VN Veiligheidsraad dat beschikt over onafhankelijke onderzoeksbevoegdheden. Australië en Nederland blijven samenwerken om het Internationaal Strafhof te ondersteunen.

Uit hetzelfde hout gesneden

Australië en Nederland delen meer dan alleen erfgoed: het geloof in fundamentele waarden als mensenrechten, democratie en de rechtsstaat. In de woorden van Michelle Jarvis, plaatsvervangend aanklager bij het Joegoslavië-tribunaal: 'Australiërs werken graag internationaal. Maar het vereist een hele hoop passie en een sterk geloof in internationaal recht om te besluiten letterlijk naar de andere kant van de wereld te verhuizen en het Nederlandse weer te trotseren.'

**Veteraan Lou Westende en
Officier Logistieke Dienst
Kate Miller delen meer dan
een militaire achtergrond.
Een gesprek over drijfveren.**

door Anna Lamberts

MILITAIRE KLIK

*Nederlandse rekruten
van het KNIL op
training in Camp
Darley, Victoria, 1945*

Lou Westende woonde tijdens de Tweede Wereldoorlog met zijn ouders in Baarle-Nassau, een Nederlandse gemeente in Noord-Brabant. In oktober 1944 bevrijdden Poolse soldaten het gebied. De soldaten maakten grote indruk op Lou. 'Deze mannen wisten dat zij geen vrij land meer hadden om naar terug te keren, omdat Polen door Rusland was geannexeerd. Toch vochten zij door tot het bittere eind, voor hun land en voor ons land. Dit inspireerde mij om ook bij het leger te gaan.' Op negentienjarige leeftijd meldde Lou zich aan bij de Marine. 'Ik kan mij herinneren dat ik een prachtige poster zag waarop stond dat je 52 vakken kon leren bij de Marine,' zegt Lou lachend. In 1945 vertrok Lou op zijn eerste officiële missie met de Mariniersbrigade, opgezet om Nederlands-Indië te bevrijden van de Japanners.

Kate Miller was achttien jaar toen ze zich aanmeldde bij het Australische leger. Er was tot dat moment geen militaire traditie in haar familie. Kate wilde eigenlijk milieuwetenschappen gaan studeren, maar haar moeder dacht daar anders over. 'Ze vond het tijd dat ik mijn eigen geld ging verdienen en het leger in ging,' vertelt Kate. 'Ik vind het interessant om te horen wat Lou's motivatie was om in dienst te gaan. Het waren zulke andere tijden. Lou had nationalistische redenen, in een tijd van een conflict op enorme schaal. Voor mij was het anders. Australië is een bevoorrecht land, waar we altijd de bescherming van afstand tot de rest van de wereld hebben.'

Opbouwen na de oorlog

Na de Tweede Wereldoorlog stimuleerde de Nederlandse regering haar burgers te emigreren, om zo de economische nood en het huizen tekort te verlichten. Lou Westende was een van de honderdduizenden

mensen die een nieuw leven in Australië wilden beginnen. Na terugkeer in Nederland in 1948 meldde Lou zich direct aan voor emigratie. 'In Nederlands-Indië las ik veel Australische kranten,' vertelt Lou. 'Ik werd aangetrokken door de grote hoeveelheid vacatures.' In 1951 kwam Lou met de SS Groote Beer aan in de haven van Fremantle in West-Australië. De naoorlogse economie van Australië bloeide en Nederlandse migranten hadden weinig moeite met het vinden van een baan. Dat gold ook voor Lou: hij vond werk in een winkel en kon zich snel aanpassen aan de Australische manier van leven. Hij ontwikkelde zijn commerciële vaardigheden en begon een eigen bedrijf in kantoor-meubelen. Lou werd een succesvol zakenman en ging later de politiek in. In 1992 werd hij verkozen tot lid van het Australische Capital Territory Legislative Assembly.

Kate's grootouders hoorden ook bij de grote groep Nederlandse emigranten die na de oorlog naar Australië vertrok. 'Mijn overgrootvader was een Nederlandse beeldhouwer. Hij maakte het houtsnijwerk van de balustrade in het Rotterdamse gemeentehuis. Het gebouw werd gespaard tijdens het bombardement van Rotterdam in 1940 dus het is nog steeds te zien,' vertelt Kate. De verhalen over de Tweede Wereldoorlog en het effect ervan op Europa kent ze vooral van haar grootouders. 'Mijn grootvader was geïnterneerd in een Duits gevangenkamp. Gelukkig kon hij uit het kamp ontsnappen. Hij vluchtte naar het zuiden, naar Breda, en daar ontmoette hij mijn grootmoeder.' Het jonge stel trouwde en verhuisde in 1953 naar Australië. Kate's grootmoeder raakte al snel betrokken bij de lokale gemeenschap. Ze gaf les in textiel en mode op middelbare scholen en hielp andere migrantenvrouwen en -gezinnen hun weg te vinden in Australië. 'Mijn oma is geweldig: ze kreeg de Orde van Australië medaille

voor haar bijdrage aan de kunsten en de gemeenschap van Canberra,' vertelt Kate trots. Haar grootmoeder beïnvloedde haar manier van denken over de rol van het leger: 'De militaire band die ik voel met Nederland bestaat vanwege mijn grootmoeders ervaringen en kennis. Mijn oma zag de verwoesting van de Tweede Wereldoorlog en vertelde me over de bombardementen, de landmijnen en hoe de oorlog de Nederlandse bevolking had getroffen. Ze hielp me mijn mening te vormen over de rol van militairen.'

Vrede en verbondenheid

Lou is één van de initiatiefnemers voor het Monument van Koninklijk Nederlandse en Oost-Indische Strijdkrachten in het Defensiegebouw in Canberra. Dit monument herdenkt de Nederlandse strijdkrachten die vanuit Australië opereerden als onderdeel van de geallieerde oppositie tegen Japan in de Tweede Wereldoorlog. In Australië en Nieuw-Zeeland wordt jaarlijks Anzac Day (Australian and New Zealand Army Corps Day) gevierd, de nationale dag van herdenking. Lou benadrukt: 'Mensen moeten bewust worden gemaakt van onze verbondenheid, over alle grenzen heen.' Voor Kate is Anzac Day sterk verbonden met haar Nederlandse achtergrond en grootouders. 'Als ik aan Anzac Day denk, dan staan de lessen die ik van mijn grootmoeder leerde voorop. De waarde die zij aan vrede, verbondenheid en wederopbouw hecht, dat is echt belangrijk.' De band tussen Nederland en Australië is tegenwoordig nog altijd sterk. 'Ik denk dat de verbondenheid nu sterker is dan tijdens de Tweede Wereldoorlog,' stelt Kate. 'Vooral door het grote aantal Nederlandse immigranten dat naar Australië is gekomen. Onze landen delen veel meer dan alleen een militair bondgenootschap.'

Lou Westende in 1948

VRIENDEN EN BONDGENOTEN

Australië en Nederland kennen een lange geschiedenis van militaire samenwerking. De twee landen waren bondgenoten in de Tweede Wereldoorlog, vanwege de strategische positie van Australië in de Grote Oceaan en de Japanse dreiging bij Nederlands-Indië. Enkele dagen voordat het Japanse leger op 15 februari 1942 Singapore veroverde, begon Nederland met de evacuatie van haar ambtenaren en militaire personeel uit Indonesië. Binnen veertien dagen waren 7.000 tot 8.000 mensen geëvacueerd. Op 3 maart 1942 dachten Nederlandse evacués die per boot uit de haven van Broome vluchtten veilig te zijn, tot zij werden aangevallen door Japanse gevechtsvliegtuigen. Ongeveer tachtig mensen werden gedood. Vlak na het bombardement op Broome werd een gemeenschappelijk Nederlands-Australisch eskader in Canberra opgericht. Nederlandse manschappen werden vanuit Nederland naar Australië uitgezonden en daar getraind om de geallieerden te ondersteunen in hun oorlogvoering tegen Japan.

De blijvende vriendschap tussen Australië en Nederland leidde recent tot een samenwerking in de International Security Assistance Force (ISAF) in Afghanistan. Beiden wilden het bestuur en de veiligheid verbeteren en zo betere leefomstandigheden creëren voor het Afghaanse volk. In de nasleep van de MH17 vliegtuigcrash in Oekraïne op 17 juli 2014 werkten de Australische en Nederlandse regering samen in het Joint Investigation Team. Dit team werd opgezet door het Nederlandse Ministerie van Justitie als onderdeel van het strafrechtelijk onderzoek.

Een jonge Kate Miller met haar oma

NIET ZEUREN MAAR POETSEN

Gedeelde humor en ondernemersgeest, daarmee kunnen Nederlanders en Australiërs uitstekend zaken doen met elkaar. Hoe de handelsgeschiedenis zich in vierhonderd jaar ontwikkelde tot een sterke economische relatie.

door Linda Lak

De eerste Nederlanders die begin 20e eeuw Down Under hun geluk beproefden waren vooral boeren. De agrarische mogelijkheden en de minder strikte wet- en regelgeving in Australië trok ze aan. Na de Tweede Wereldoorlog verwelkomde Australië grote aantallen migranten en had zelfs een actief wervingsbeleid om meer Nederlandse ambachtlieden te trekken. Australische werkgevers hechtten in die tijd grote waarde aan Nederlandse werknemers. Ze stonden te boek als ambitieuze, harde werkers. Overwerken vonden ze geen probleem, want dat spekte de spaarpot. De Nederlanders stonden door hun grote aanpassingsvermogen bovendien bekend als *the invisible migrants*, je had er geen last mee.

Handelsgeest

Dat Nederlanders bovendien ondernemend waren, blijkt uit het grote aantal bedrijven van Nederlandse oorsprong dat vandaag de dag in Australië is gevestigd. Het verhaal van Austal Ships spreekt tot

de verbeelding. Dit is het bedrijf van John Rothwell, geboren als Jan Robbes te Loenen. Op jonge leeftijd emigreerde hij met zijn familie naar Australië. Als oprichter van een van 's werelds grootste aluminium scheepswerven speelt Rothwell tegenwoordig een sleutelrol in de ontwikkeling van de Australische scheepsbouwindustrie. In 2004 werd hij voor zijn verdiensten onderscheiden als officier in de ridderorde van Australië.

Inmiddels hebben ook verschillende Nederlandse multinationals zich in Australië gevestigd, zoals de ING Group, Fortis, Rabobank, AEGON, Shell, Unilever, Delta Lloyd, Philips en Akzo Nobel. Maar ook bedrijven in het middensegment breiden hun activiteiten uit naar Australië.

Nederland is de vierde investeerder in Australië, na de Verenigde Staten, Groot Brittannië en Japan. Het Australische ministerie van Buitenlandse zaken

De skyline van Melbourne vanaf de Yarra rivier

berekende in 2014 de Nederlandse investering op 38,4 miljard Australische dollar. De export vanuit Nederland naar Australië is eveneens omvangrijk en wordt geschat op 4,4 miljard Australische dollar.

Humor en koopmansmoraal

Hoe is het zakelijke succes van Nederlanders in Australië te verklaren? Historicus Nonja Peters wijst op een gedeelde ondernemersgeest. Arnold Stroobach, consul honorair van West-Australië, beaamt dat: 'Australiërs kennen dezelfde koopmansmoraal als de Nederlanders: hard werken, zuinig zijn en voor jezelf kunnen zorgen. Het ondernemende en ijverige karakter van Nederlanders wordt hier gewaardeerd. Niet zeuren maar poetsen.' Stroobach behartigt als honorair consul sinds 2009 de Nederlandse belangen in de deelstaat en is zelf actief in het zakenleven. Humor is volgens de honorair consul ook een belangrijke reden voor de goede samenwerking: 'Sarcastische en cynische grappen doen het in beide landen goed.'

Bot maar innovatief

Verschillen zijn er ook. Stroobach: 'Australiërs vinden Nederlanders soms nogal bot en direct. Kritisch commentaar ligt bij Australiërs gevoelig, dus eventuele kritiek moet goed worden verpakt.' Ook op bedrijfsniveau loop je als Nederlandse ondernemer tegen verschillen aan. In Australië hechten bedrijven bijvoorbeeld meer waarde aan het proces dan in Nederland. 'Door de nadruk op procedures moet je hier veel meer aandacht, tijd en geld besteden aan de voorbereiding en contractuele zaken. Je hebt ook hogere bedrijfs-

kosten door belastingen en premies voor de gezondheid en veiligheid voor je personeel. Daar staat dan wel weer een hogere omzet tegenover. Kortom, als je de spelregels en mores van Australië kent, kun je goed zaken doen.'

Succesvolle Nederlandse bedrijven in Australië onderscheiden zich door hard te werken, kwaliteit te leveren en zich goed te positioneren, stelt Stroobach. In dat laatste blijken Nederlanders vaak een voorsprong te hebben, waarschijnlijk omdat ze gewend zijn aan zware concurrentie. Toch is de

Sarcastische en cynische grappen doen het in beide landen goed

belangrijkste factor van het Nederlandse succes in Australië de enorme expertise die bedrijven meebrengen. Vanuit Nederland komen innovaties op het gebied van watermanagement, olie en gas, melkproductie, land- en tuinbouw, havenbouw, duurzame energie en datatechnologie. De geo-mapping technologieën van Fugro werden onlangs ingezet bij het zoeken naar MH370 in de Indische oceaan. Stroobach: 'Nederlandse bedrijven hebben de reputatie om kennis over te willen dragen en een land beter achter te laten.'

Hier & daar

Nederlanders houden van de no worries-stijl van laidback Australiërs. Australiërs waarderen de creativiteit van praktische Nederlanders. Typisch Nederlandse producten doen het goed Down Under. En andersom.

door Anna Lamberts

Heilig biertje

Het Haarlemse Jopen Bier brouwde, in de Jopenkerk in Haarlem, een exclusief biertje voor het Dirk Hartogjaar. Jopen Bier dook in de geschiedenis en vond een 17e-eeuws recept voor Luyks bier, dat vaak meeding op VOC-schepen. Het was van hoge kwaliteit en lang houdbaar. Bijzonder geschikt voor lange reizen waarop de verveling nogal eens toesloeg.

Fashion in vitrines

Het Nederlandse ontwerpersduo Viktor&Rolf is gestrikt door de National Gallery of Victoria. Ze zijn de eerste Nederlanders die dit jaar in het museum hun ontwerpen mogen tonen. Maar liefst 35 stukken wearable art zijn voor het publiek te zien.

Aussies op de pedalen

Een Nederlander fietst gemiddeld negenhonderd kilometer per jaar en maar liefst 84 procent van de Nederlanders heeft een eigen fiets. Paul van Bellen, eigenaar van Gazelle Bicycles Australia, bracht in 2008 de Hollandse Gazelles naar Australië. Van Bellen is de kleinzoon van een Nederlandse fietsenontwerper en emigreerde op jonge leeftijd naar Australië.

Dutch Design must-haves

Dutch Design doet het goed in Australië. Magazine ELLE Australia bracht dit jaar een speciale Go Dutch spread, want de redactie is naar eigen zeggen 'obsessed with all things Dutch'. Niet zo gek dus dat Interieurmerk HK Living in 2012 de oversteek naar Australië waagde en binnen de kortste keren in veertig winkels zijn producten verkocht.

Watervlug

Speedo is wereldwijd het bekendste zwemkledingmerk en werd al in 1914 opgericht door een Schotse migrant in Sydney. De speedo's danken de bekendheid vooral aan de productie van badpakken en zwembroeken voor wedstrijdschwimmers. Ook de Nederlandse Olympische zwimmers dragen ze. De boemerang in het logo verwijst naar de Australische roots.

Beach boys & girls

Dat Australiërs graag op een surfplank staan is geen geheim. Hoewel de Hollandse golven lang niet zo paradijselijk zijn als daar, wordt de sport hier steeds populairder. Martine Geijssels is een van Nederlands beste vrouwelijke surfers en werd in 2008 nog Europees kampioen. Nederlandse surfers gebruiken graag de surfboards van het Australische merk Quiksilver.

Pittige boterham

Weinig Nederlanders kennen het, maar de meeste Australiërs groeien ermee op: Vegemite. Niet te verwarren met Marmite. In 1922 ontwikkelde een scheikundige deze smeerbare pasta van een gistextract dat vrijkomt bij het brouwen van bier en kruiden. Op steeds meer plaatsen te krijgen.

Weg met die kroeg

Australisch design ontmoet Nederlands bier. Succesontwerper Marc Newson bedacht de thuishapmachine The Sub door de technologie van de keukenapparatuur van Krups te combineren met Heineken bier. Tap je koude biertje gewoon thuis, tijdens een Australische barbie (barbecue).

Erfgoed van ons allemaal

Boemerang is gerealiseerd door het Gedeeld Cultureel Erfgoedprogramma van de Nederlandse overheid, met steun van de Australische ambassade in Nederland. Aanleiding is de viering van de landing van Dirk Hartog op de westkust van Australië in 1616.

Voor Nederland zijn relaties met andere landen altijd belangrijk geweest. De materiële en immateriële sporen die dat door

Zoektocht bij Christmas Island en de Cocos Keeling Islands naar het gezonken VOC-schip de Fortuyn (1724)

de eeuwen heeft nagelaten noemen we gedeeld erfgoed. Ze zijn belangrijk voor het begrijpen van onze geschiedenis en de invloed ervan op het heden. Daarom werkt Nederland samen met andere landen aan het vergroten van kennis over het gedeeld erfgoed en willen we het meer zichtbaar maken. Zo zijn bijvoorbeeld archieven van de Verenigde Oost-indische Compagnie gedigitaliseerd, denken landen samen na over nieuwe functies voor gebouwd erfgoed en trekken we samen op in onderwaterarcheologie.

Wilt u meer weten over het Gedeeld Cultureel Erfgoedprogramma? Kijk dan op de websites van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, DutchCulture en het Nationaal Archief. Wilt u meer weten over het Dirk Hartogjaar? Kijk dan op DirkHartog2016.nl

SHARED
CULTURAL
HERITAGE

Colofon

Boemerang is een eenmalige uitgave van de Australische ambassade in Nederland, DutchCulture, het Nationaal Archief, de Nederlandse ambassade in Australië en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Boemerang verschijnt naar aanleiding van Dirk Hartog 2016.

Redactieraad Elfriede Bertling, Jean-Paul Corten, Anouk Fienieg, Carlijn Hermans, Johan van Langen, Indra McCormick, Benno van Tilburg en Femke Withag

Hoofredactie Jinna Smit

Eindredactie Saskia Legein

Coördinatie Koosje Spitz

Redactie Linda Lak, Saskia Legein, Anna Lamberts, Jacqueline Reeuwijk, Jinna Smit en Koosje Spitz

Beeldredactie Jacqueline Reeuwijk

Teksten Linn Borghuis, Frank Buchner, Victoria Bullock, Ron Guleij, Mariëlle Hageman, Linda Lak, Anna Lamberts, Saskia Legein, Martijn Manders, Nonja Peters, Georges Petitjean, Jacqueline Reeuwijk, Simone van Saarloos, Koosje Spitz, William Underwood en Esther Zwinkels

Met bijdragen van Marijke van Faassen, Rik Hoekstra, Edith van Loo, Maartje Natrop en Renée Veldman-Tentori

Fotografie Geert Snoeijer

Vertaling Jane Bemont en Eline van Nes

Beeldmateriaal (pagina 2) Elements MR/Australia's Coral Coast. (3) Ministerie van Buitenlandse

Zaken. (6-7) Patrick Baker ©Western Australian Museum. (8-9) ANCODS project. (10) ©Wikimedia Commons; Peter Morris. (11) Nationaal Archief 1.04.02, inv.nr.1098; Random House Books; ©Western Australian Museum. (12-13) J.D. Noske, Familie Verdonk, 1955, Nationaal Archief/collectie Anefo. (14) National Archives of Australia A434, 1949/3/21685. (15) Frank Buchner. (16) Pippa Samaya. (17) Gerrit Bogaard. (19) Marnix Schmidt. (20) ©The Estate of David Larwill. Courtesy of Fiona Larwill and Sotheby's Australia. (21) ©Pictoright; ©Wayne Eager. (23) Nicola Bryden, ©Copyright Department of the Environment. (24) Rijksmuseum, SK-A-8. (25) Rijksmuseum, NG-NM-825. (27-32) Geert Snoeijer. (33) Victoria Bullock. (34-35) Hans-Peter van Velthoven. (36) Darrick Leom, Shutterstock. (37) Shutterstock; Youropi.com. (38-39) Inc, Shutterstock. (40) BNN-VARA. (40-41) Nationaal Archief 1.11.01.01, inv. nr. 121. (42-43) Frank Buchner. (44-45) Royal Perth Hospital Heritage Society. (46-47) Nonja Peters. (47) Geert Snoeijer. (48) Coll. Europese Stichting Joris Ivens. (49) OZ Indo Post Magazine (OZIP). (50) Jan Voets, 1965, Nationaal Archief/collectie Anefo. (51) VN/Martin Dijkstra. (52-53) Nationaal Archief 4.VEL, inv.nr. 509. (54-55) Hessel Gerritsz, 1627, National Library of Australia; @ExperiencePerth. (56-57) UN Photo/CIJ-ICJ/Frank van Beek. (58-59) Master Sgt. Kevin J. Gruenwald, U.S. Air Force Chris Phutully. (60) Onbekend, Opleidingskamp "Darley", 1945, Nationaal Archief/collectie

Anefo. (61) Lou Westende; Kate Miller. (62-63) Greg Brave, Shutterstock. (64) Jopen Haarlem; Viktor&Rolf: Fashion Artists by Team Peter Stigter; Koninklijke Gazelle; HK Living. (65) Speedo; Vegemite; Quiksilver; Heineken. (66) Fortuyn Project. (67) Peter van Zoest/ANP, Nationaal Archief/collectie Elsevier

Productie Veenman+

Vormgeving DTP Zaken

Informatie Jinna Smit; j.smit@cultureelerfgoed.nl

Deze uitgave is met de grootst mogelijke zorg samengesteld. Er kunnen geen rechten worden ontleend aan de inhoud en/of eventuele onjuistheden. Beweringen en meningen in dit magazine komen mogelijk niet overeen met het officiële Nederlandse of Australische beleid.

DIRK HARTOG
1616 - 2016

Marking our history,
celebrating our future.

SYDNEY

ROTTERDAMSE EMIGRATIE
VERPAKKINGS ONDERNEMING

DE
100 000 ste
EMIGRANTE

ZEVENBERGEN
NAAR
AUSTRALIE

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Ministerie van Buitenlandse Zaken

na
nationaal archief

DutchCulture

centre for international
cooperation

Australian Embassy
Netherlands

DJOSER

*Met oog voor
de wereld*

AZIË
AFRIKA
MIDDEN-OOSTEN
LATIJNS-AMERIKA
OCEANIË

BROCHURE?
DJOSER.NL
OF 071-512 64 00

